

EMPATİ: YAKINLIK ÜRETEN GÜÇ MÜ, KÖR EDEN DUYGU MU?

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

Metin, empatiyi sadece bireysel bir duygu olarak değil; çok katmanlı, riskli ve aynı zamanda kurucu bir insan kapasitesi olarak ele alır. Empati, başkasını anlamaya yönelik bir başlangıçtır; ancak tek başına yeterli değildir. Ahlâkla birleşmediğinde ya yüzeysel bir duygusallığa ya da manipülasyona dönüşebilir. Gerçek empati insanı rahatsız eder; çünkü başkasının acısını görmek, sorumluluk doğurur. Bu yüzden çoğu zaman insanlar empatiyi yüzeyde tutar ve eyleme dönüştürmez

Kültürel bağlamda empati, farklı dünyaların anlam sistemlerini çözmeyi gerektirir. Dil, ritüeller ve değerler bu sürecin merkezindedir. Ancak bu süreç kolay değildir; çünkü başkasını anlamak, kendi normlarını sorgulamayı zorunlu kılar. Bu da çoğu zaman direnç yaratır

Empati, hukukta, siyasette ve gündelik ilişkilerde kritik bir rol oynar; ancak her alanda sınırla birlikte düşünülmelidir. Hukukta aşırı empati adaleti zedeleyebilirken, tamamen yokluğu insanı görünmez kılar. İlişkilerde ise empati, sürekli yeniden kurulması gereken bir eylemdir; otomatik bir beceri değildir

Modern medya çağında empati giderek performatif hâle gelir. İnsanlar hissetmekten çok "hissetmiş gibi görünmeye" yönelir. Bu da empatiyi derinlikten uzaklaştırır ve hızlı tüketilen bir duygusal tepkiye indirger

Sonuç olarak metin, empatiyi yüceltmek yerine doğru konumlandırmayı önerir: Empati başlangıçtır, ahlâk yön verir. Herkese empati duymak zorunda olunmasa da herkese adil olmak zorunludur. Empati, insanı insana yaklaştırır; ancak onu anlamlı kılan şey, bu yakınlığın nasıl bir eyleme dönüştüğüdür.

SUMMARY

The text examines empathy not merely as an individual emotion, but as a complex, ambivalent, and foundational human capacity. Empathy serves as a starting point for understanding others; however, it is insufficient on its own. Without ethical grounding, it can devolve into superficial sentimentality or even manipulation. Genuine empathy is often uncomfortable, as recognizing another's suffering creates a sense of responsibility. For this reason, people frequently keep empathy at a surface level instead of transforming it into action

In a cultural context, empathy requires engaging with different systems of meaning, including language, rituals, and values. This process is inherently challenging because understanding others often demands questioning one's own norms, which can provoke resistance

Empathy plays a crucial role in law, politics, and everyday relationships, yet it must always be balanced with limits. In legal contexts, excessive empathy may undermine justice, while its absence can erase the human dimension. In personal relationships, empathy is not a fixed skill but a continuous practice that must be rebuilt daily

In the modern media environment, empathy increasingly becomes performative. Individuals are encouraged not to genuinely feel, but to appear as though they feel. This shift transforms empathy into a shallow, rapidly consumed reaction rather than a deep engagement

Ultimately, the text argues for repositioning empathy rather than glorifying it. Empathy initiates human connection, but ethics determines its direction. One is not obligated to feel empathy for everyone, yet one must

act justly toward all. Empathy brings people closer, but its true value lies in how that closeness is translated into meaningful action

EMPATİ NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Şimdi bu metni pamuk şekeri gibi değil, kemik gibi yazalım; çünkü empati dediğimiz şey "iyi insan olma" klişesinin arkasına saklanamayacak kadar sert, kirli, çelişkili ve politik bir mesele.

Empati nedir sorusu, aslında insanın başkasına ne kadar yaklaşabileceği sorusudur. Ama bu yaklaşma, sandığın gibi yumuşak bir sarılma değildir; çoğu zaman rahatsız edici bir temastır. Empati, bir başkasının yerine geçmek değildir; onun yerine geçemezsin zaten. Onun hayatını yaşayamazsın, onun bedenine giremezsin, onun geçmişini taşıyamazsın. Empati, başkasının dünyasına sızmaya çalışırken kendi sınırlarını fark etmektir. Yani empati, bir tür sınır bilgisi işidir; ne kadar yaklaşabileceğini, nerede durman gerektiğini ve hangi noktada "artık burası benim alanım değil" diyebileceğini bilmektir. Bu yüzden empati, romantik bir birleşme değil; kontrollü bir yakınlıktır.

Ama burada ilk büyük yanlış başlar. İnsanlar empatiyi çoğu zaman sempatiyle karıştırır. Sempati, karşısındakini sevme, ona yakın hissetme, onunla aynı duyguda buluşma eğilimidir. Empati ise bundan çok daha soğuk, daha mesafeli ve daha zihinsel bir iştir. Empati kurduğun insanı sevmek zorunda değilsin. Hatta bazen empati, sevmediğin, hatta nefret ettiğin biriyle kurulur. Çünkü empati, "ben olsam ne hissederdim" diye düşünmek değildir sadece; "o neden böyle hissediyor" sorusuna tahammül etmektir. Bu tahammül meselesi kritik. Çünkü empati, duygusal bir lüks değil; zihinsel bir disiplindir.

İkinci büyük yanlış, empatiyi acılamakla eşitlemektir. Acıma yukarıdan bakar; empati yanına oturur. Acıma, karşısındakini küçültür; empati onu özne olarak kabul eder. Acıma, güç ilişkisi kurar; empati bu ilişkiyi askıya almaya çalışır. O yüzden empati, "yazık" demek değildir. "Yazık" dediğin anda zaten araya mesafe koymuşsundur. Empati ise o mesafeyi fark ederek, onu aşmaya çalışmaktır. Ama tamamen aşamazsın; işte empati tam da bu eksik aşma hâlidir.

Üçüncü yanlış daha tehlikelidir; empatiyi otomatik olarak iyi bir şey sanmak. Empati iyidir, evet, ama her zaman değil. Çünkü empati seçicidir. İnsan, kendine benzeyene daha kolay empati kurar; kendinden farklı olana karşı körleşir. Bu yüzden empati, çoğu zaman adalet üretmez; aksine adaletsizliği pekiştirir. Bir annenin çocuğuna duyduğu empati ile yabancı bir çocuğa duyduğu mesafe aynı değildir. Bir toplumun kendi mağduruna gösterdiği hassasiyet ile "öteki"nin acısına gösterdiği ilgisizlik arasındaki uçurum tam da buradan doğar. Empati burada evrensel bir değer değil, kabilevi bir refleks hâline gelir. Bu noktada empati, bir erdem değil, bir körlük üretir.

Bu yüzden empatiyi duygusal bir refleks olarak değil, etik bir problem olarak ele almak gerekir. Çünkü empati, doğruyu otomatik olarak göstermez. Bazen seni yanıltır. Bir suçlunun hikâyesine empati kurarsın ve onun yaptığını hafifletmeye başlarsın. Bir mağdurun öfkesiyle empati kurarsın ve adalet duygunu kaybedersin. Empati burada seni insanileştirirken aynı anda körleştirir. Bu çifte etkiyi görmeden empatiyi kutsamak, safdillik olur.

Bir başka kritik nokta da şudur: Empati, duygusal bulaşma değildir. Başkasının duygusunu aynen hissetmek empati değildir; bu sadece duygusal enfeksiyondur. Birinin acısını görüp sen de ağlıyorsan, bu empati olabilir ama olmak zorunda değildir. Çünkü empati, hissetmekten çok anlamayı içerir. Hatta bazen hiç hissetmeden

de empati kurulabilir. Bir hâkim düşün; sanığın duygusunu hissetmek zorunda değildir ama onun motivasyonlarını anlamak zorundadır. Bu anlayış, mesafeli ama derindir. İşte bu yüzden empati, sadece kalbin değil, zihnin de işidir.

Empatinin bir diğer boyutu da güçle ilişkisidir. Empati eşitler arasında daha kolaydır; güç farkı arttıkça empati zorlaşır. Güçlü olan, zayıf olanı anlamakta isteksizdir; çünkü anlamak, sorumluluk doğurur. Bu yüzden iktidar, çoğu zaman empatiyi sevmez; onu kontrol etmek ister. Siyasette empati söylemi sık kullanılır ama çoğu zaman performatiftir. Yani empati, bir gösteri aracına dönüşür. Lider ağlar, halk etkilenir; ama politika değişmez. Bu, empati değil, empati simülasyonudur.

Buradan şuna geliyoruz: Empati bir duygu değil, bir kapasitedir. Öğrenilebilir, geliştirilebilir, ama aynı zamanda manipüle edilebilir. İnsan empatiyi kullanarak başkasını anlayabilir ama aynı empatiyi kullanarak başkasını daha iyi kandırabilir. Dolandırıcıların, manipülatörlerin, bazı politikacıların güçlü empati becerilerine sahip olması tesadüf değildir. Çünkü empati, başkasının zayıf noktalarını görmeyi sağlar. Bu da onu etik açıdan nötr bir araç hâline getirir. Yani empati, bıçak gibidir; kimin elinde olduğuna bağlıdır.

Empatinin sınırları da vardır. Sürekli empati kurmak insanı tüketir. Başkasının acısına sürekli açık olmak, kendi duygusal sistemini çökertir. Bu yüzden empati ile sınır koyma arasında bir denge gerekir. Aksi hâlde empati, kendini yok etmeye dönüşür. Özellikle bakım veren mesleklerde bu çok görülür; doktorlar, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları, öğretmenler. Eğer empatiyi yönetemezsen, empati seni yönetir ve sonunda tükenirsin.

Şimdi daha sert bir yere gelelim: Empati bazen tembelliktir. Evet, yanlış duymadın. Çünkü insan bazen "anlıyorum seni" diyerek düşünmeyi bırakır. Anlamak, analiz etmekten kaçmanın bir yolu olur. Empati burada eleştirel düşüncenin yerine geçer. Oysa gerçek empati, anlamakla birlikte sorgulamayı da içerir. "Seni anlıyorum ama bu yaptığını kabul etmiyorum" diyebilmek, empatiyi olgunlaştırır. Aksi hâlde empati, her şeyi meşrulaştıran bir yumuşaklığa dönüşür.

3

Bir de empati mitolojisi vardır. Modern dünya, empatiyi bir tür kurtarıcı gibi sunar. Sanki herkes biraz daha empatik olsa dünya düzelecekmiş gibi. Bu romantik bir yanılsamadır. Çünkü dünya sadece empati eksikliğinden dolayı kötü değildir; çıkar çatışmaları, güç mücadeleleri, kaynak dağılımı, ideolojik savaşlar vardır. Empati bu sorunları çözmez; sadece onları daha görünür kılabilir. Bu yüzden empatiyi abartmak da, küçümsemek de hatadır. Onu doğru yere koymak gerekir.

Empati nedir sorusunun bir cevabı da şudur: Empati, başkasının iç dünyasına açılan bir kapıdır ama bu kapı tek yönlü değildir. İçeri girerken kendini de görürsün. Yani empati, sadece başkasını değil, kendini de anlamanın yoludur. Çünkü başkasının acısına ne kadar dayanabildiğin, senin kendi kırılganlıklarınla ilgilidir. Başkasının öfkesine ne kadar tahammül edebildiğin, senin kendi öfkenle olan ilişkini gösterir. Bu yüzden empati, aynı anda içe ve dışa bakan bir aynadır.

Ve son olarak şunu söyleyelim: Empati bir başlangıçtır, sonuç değil. Empati kurmak yetmez; ne yapacağını da belirlemen gerekir. Anlamak eyleme dönüşmediğinde, empati sadece bir içsel deneyim olarak kalır. Hatta bazen bu, vicdanı rahatlatan bir illüzyona dönüşür. "Ben anlıyorum" demek, "ben sorumluyum" demek değildir. Aradaki fark, işte bütün meselenin kalbidir.

Empatiyi bu yüzden hafife almayacağız ama kutsamayacağız da. Onu bir araç olarak göreceğiz; insan olmanın en zor, en riskli, en kırılğan araçlarından biri. Çünkü empati dediğin şey, insanın kendi sınırlarını zorladığı, başkasına dokunurken kendini de riske attığı bir eylemdir. Ve belki de bu yüzden, gerçekten empatik olmak, sanıldığı kadar "iyi" değil; ciddi bir cesaret işidir.

EMPATİNİN PSİKOLOJİK ANATOMİSİ

Empati dediğimiz şey, dışarıdan bakıldığında sanki tek parça bir yetenek gibi durur; ya vardır ya yoktur gibi konuşulur. Oysa işin içine girince görüyorsun ki empati, insanın iç dünyasında birbirine dolanmış onlarca küçük mekanizmanın birlikte çalışmasıyla ortaya çıkan kırılğan bir yapı. Bir nevi içsel orkestra; ama çoğu insanın orkestrasında ya bazı enstrümanlar suskun, ya da biri diğerini bastırıyor. Bu yüzden empatiyi anlamak istiyorsan “iyi kalpli olmak” gibi yüzeysel bir etiketle değil; zihnin, duygunun ve bedeninin birlikte nasıl çalıştığına bakarak çözmek zorundasın.

İşin en başında çocukluk var. Çünkü empati doğuştan gelen bir kıvılcım taşısa bile, o kıvılcımın alev olup olmayacağını belirleyen şey erken ilişkiler. Bir çocuk, bakım verenle kurduğu ilişkide görülürse, duyulursa, duygusu ciddiye alınırsa, yavaş yavaş şunu öğrenir: “Benim iç dünyam var ve bu dünya anlaşılabilir.” Bu öğrenme, başkasına da aynı alanı açmanın temelidir. Ama çocuk sürekli bastırılırsa, küçümsenirse, duyguları yok sayılırsa, o zaman şu kod yazılır: “Duygular tehlikelidir.” Böyle bir zihin, başkasının duygusuna yaklaşmaz; yaklaşamaz. Çünkü kendi içi zaten kilitlidir.

Bağlanma meselesi burada kritik. Güvenli bağlanan bir insan, başkasının duygusuna yaklaşırken paniklemez. Çünkü ilişkide kaybolmayacağını bilir. Ama kaygılı bağlanan biri, başkasının duygusuna aşırı yapışır; empati kurduğunu sanırsın ama aslında kendini kaybediyordur. Kaçınan bağlanan biri ise tam tersine geri çekilir; empatiyi tehdit gibi algılar. Yani empati dediğimiz şey, sadece başkasını anlamakla ilgili değil; ilişki içinde kendini kaybetmeden kalabilme kapasitesiyle ilgili.

Bir de aynalama meselesi var. İnsan yavrusu, karşısındaki yüzlerde kendini görerek büyür. Bir anne, çocuğun yüzüne bakıp onun duygusunu yansıttığında, çocuk şunu öğrenir: “Ben hissediyorum ve bu his tanınabilir.” Bu tanınma, empati kapasitesinin çekirdeğidir. Ama aynalama bozursa, yani çocuk ya aşırı abartılmış ya da hiç yansıtılmamışsa, o zaman duygu algısı da bozulur. Böyle bir insan ya başkasının duygusunu yanlış okur ya da hiç okuyamaz.

Burada sinir sistemine inmek lazım. Empati sadece psikolojik değil, fizyolojik bir süreçtir. Beyinde başkasının hareketini, yüz ifadesini, ses tonunu algılayan ve buna karşılık veren sistemler vardır. Birinin acı çektiğini gördüğünde senin bedeninde de bir gerilim oluşur; bu tesadüf değil. Ama bu sistemin çalışması tek başına empati değildir. Çünkü o ilk tepki, ham bir duygusal yankıdır. Empati dediğimiz şey, bu yankının üzerine bir anlam katmanının eklenmesidir. Yani hissetmek yetmez; o hissin ne olduğunu çözmek gerekir.

Burada zihinsel empati ile duygusal empati ayrımı ortaya çıkar. Duygusal empati, başkasının duygusunu hissetmeye yakın bir deneyimdir. Zihinsel empati ise başkasının ne düşündüğünü, neyi neden yaptığını kavrama becerisidir. Bu ikisi her zaman birlikte çalışmaz. Bazı insanlar duygusal olarak çok hassastır ama anlamaz; bazıları ise çok iyi anlar ama hissetmez. Gerçek empati, bu ikisinin dengede olduğu yerde ortaya çıkar. Biri fazla, diğeri eksik olursa ya taşarsın ya da soğursun.

Savunma mekanizmaları bu dengeyi ciddi şekilde bozar. İnsan kendini korumak için başkasının duygusunu inkâr eder, küçümser, alay eder ya da tamamen yok sayar. Mesela birinin acısını “abartıyorsun” diyerek geçiştirmek, aslında empati kuramamanın değil, kurtulmanın bir yoludur. Çünkü empati bazen rahatsız edicidir; seni kendi konforundan çıkarır. Bu yüzden zihin, empatiyi bloke edecek yollar üretir. Bu yollar bazen o kadar otomatik çalışır ki kişi kendini “ben çok mantıklıyım” diye tanımlar, ama aslında duygusal körlük içindedir.

Narsisizm bu noktada özel bir başlık açar. Narsistik yapıdaki bir insan, başkasını kendi uzantısı gibi görür. Onun duygusu, ancak kendisine hizmet ettiği ölçüde anlamlıdır. Bu yüzden narsistik bireyler bazen çok empatik görünür; çünkü karşısındakinin duygusunu okuma konusunda keskin olabilirler. Ama bu okuma,

karşdakini anlamak için değil, onu yönetmek içindir. Bu yüzden narsisizm empati eksikliği değil, empatiyi araçsallaştırma problemidir.

Travma ise empatiyi ya dondurur ya da taşır. Travmatik deneyimler yaşayan biri, başkasının acısına karşı ya aşırı hassas olur ya da tamamen kapanır. Aşırı hassas olan, her şeyi kendi hikâyesine bağlar; başkasını değil, kendini duyar. Kapanan ise hiçbir şey hissetmez; çünkü hissetmek eski acıyı tetikler. Bu yüzden travma, empatiyi derinleştirmez; çoğu zaman bozar. Ancak işlenmiş travma, yani üzerine düşünölmüş, anlamlandırılmış acı, empatiyi gerçekten genişletebilir.

Duygu düzenleme kapasitesi burada kilit rol oynar. Kendi duygusunu yönetemeyen biri, başkasının duygusunu taşıyamaz. Çünkü empati, bir tür duygusal temas olduğu için, bu teması sürdürebilmek gerekir. Eğer her temas seni dağıtıyorsa, empatiyi ya kesersin ya da kaçırsın. Bu yüzden empati sadece başkasını anlamak değil, kendi duygunu düzenleyebilme becerisidir. Bu beceri yoksa empati ya kısa devre yapar ya da kaosa dönüşür.

Bir başka mesele de dikkat. Empati dikkat ister. Gerçekten bakmak, gerçekten dinlemek, gerçekten durmak gerekir. Ama modern zihin dağınık. İnsan karşısındakini dinlerken bile içinden cevap hazırlıyor. Bu durumda empati mümkün değil. Çünkü empati, karşdakinin dünyasına geçici olarak yer açmayı gerektirir. Bu yer açma, zihinsel bir emek ister. Bu emek olmadan empati sadece bir kelime olarak kalır.

Şimdi daha zor bir noktaya gelelim: Empati öğrenilebilir mi? Evet, ama otomatik değil. Empatiyi geliştirmek, bir kası çalıştırmak gibi; ama bu kas sadece tekrar ile değil, farkındalıkla güçlenir. İnsan kendi önyargılarını, kendi korkularını, kendi reflekslerini görmeden empati geliştiremez. Çünkü empatiyi bozan şey çoğu zaman başkası değil, kişinin kendi içidir. Kendi filtresini fark etmeyen biri, başkasını hep çarpıtarak algılar.

5

Burada dil de devreye girer. İnsan duyguyu ne kadar adlandırabiliyorsa, o kadar anlayabilir. Duygusal sözlüğü fakir olan biri, empati kurmakta zorlanır. Çünkü neyi gördüğünü tarif edemez. Bu yüzden empati, sadece hissetmek değil, isimlendirmekle de ilgilidir. Birinin "üzgün" mü, "kırgın" mı, "utanç içinde" mi, "öfke altında ezilmiş" mi olduğunu ayırt edebilmek, empatiyi derinleştirir.

Empatinin bir de sınır tarafı var. Her duyguyu anlamaya çalışmak zorunda değilsin. Her hikâyeye girmek zorunda değilsin. Çünkü empati sınırsız bir açıklık değildir; seçici bir açıklıktır. Aksi hâlde insan kendini kaybeder. Bu yüzden sağlıklı empati, "buraya kadar" diyebilmeyi de içerir. Bu sınır, empatiyi zayıflatmaz; aksine sürdürülebilir kılar.

Empati, doğuştan gelen bir erdem değil; inşa edilen bir kapasitedir. Ve bu kapasite, insanın kendi iç dünyasıyla kurduğu ilişki kadar güçlüdür. Kendi duygusunu tanımayan, kendi yarasını görmeyen, kendi karanlığından kaçan biri, başkasının dünyasına gerçek anlamda giremez. Empati, dışarıya açılan bir kapı gibi görünür ama anahtarı içeridedir.

Ve belki de en kritik nokta şu: Empati, insanı yumuşatmaz; derinleştirir. Yumuşayan insan bazen kırılır; ama derinleşen insan taşır. Empati dediğin şey, başkasını anlamaktan önce, o anlamının ağırlığını kaldırabilme meselesidir. Bu ağırlığı taşımayanın empatisi kısa sürer; taşıyanınki ise insanı değiştirir.

EMPATİ VE AHLÂK

Empati ile ahlâk arasındaki ilişkiyi konuşmaya başladığın anda, ayağının altındaki zemin kayar; çünkü çoğu insan bu iki kavramı neredeyse otomatik olarak birbirine yapıştırır, sanki biri varsa diğeri de vardır gibi. Oysa gerçek daha huzursuz edici: Empati ahlâkın kapısını açabilir ama o kapıdan içeri girecek olan şey her zaman

adalet değildir. Bazen merhamet, bazen körlük, bazen de düpedüz tarafgirlik girer. Bu yüzden empatiyi ahlâkın temeli ilan etmek cazip ama tehlikeli bir kolaylıktır.

Ahlâk dediğin şey, yalnızca hissetmekle ilgili değildir; karar vermekle ilgilidir. Empati ise çoğu zaman hissetmekle başlar. İşte ilk gerilim burada doğar. Birinin acısını hissedersin, içinden bir şey kıpırdar, onun tarafına doğru çekilirsin. Ama ahlâk dediğin şey, sadece bu çekimle hareket edemez; çünkü adalet, sadece yakına eğilen bir teraziyi kabul etmez. Empati seni birine yaklaştırır, ahlâk ise bazen senden o mesafeyi korumanı ister. Bu, insanın içindeki en zor çatışmalardan biridir: hissettiğin ile doğru olan arasındaki mesafe.

Merhamet burada devreye girer ama merhamet de tek başına kurtarıcı değildir. Merhamet, empatiyle beslenir ama onunla sınırlı kalmaz. Empati sana "onu anlıyorum" dedirtir; merhamet sana "ona zarar vermemeliyim" dedirtir. Ahlâk ise bir adım daha ileri gider: "Ne yapmalıyım?" sorusunu sorar. Bu üç katman arasındaki farkı görmeden empatiyi ahlâk sanmak, çocuğun eline pusula verip harita vermemek gibidir. Yön hissi vardır ama yol yoktur.

Empatinin en büyük zaafı seçiciliğidir. İnsan kendine benzeyene, kendi hikâyesine yakın olana, kendi acısını hatırlatana daha kolay empati kurar. Bu yüzden empati çoğu zaman evrensel değil, kabilevî çalışır. Kendi çocuğuna ağlayan birinin, başka bir çocuğun acısına kayıtsız kalabilmesi bu yüzden şaşırtıcı değildir. Empati burada ahlâk üretmez; sadakat üretir. Sadakat ise her zaman adaletle aynı şey değildir. Bazen sadakat, adaletin tam karşısında durur.

Bu noktada ahlâkın empatiye müdahale etmesi gerekir. Çünkü empati seni birine yaklaştırırken, ahlâk sana şunu hatırlatır: "Yakınlık, haklılık değildir." Birini anlamak, onun yaptığını meşrulaştırmak değildir. Ama insan zihni bu ikisini karıştırmaya meyillidir. Özellikle güçlü hikâyeler karşısında. Bir suçlunun geçmişini dinlersin, çocukluğunu, travmasını, yoksulluğunu; bir anda onun yaptığını hafifletmeye başlarsın. İşte empati burada adaletle çatışır. Çünkü ahlâk sadece nedenleri değil, sonuçları da dikkate almak zorundadır.

Bir başka risk daha var: Empati, insanı manipülasyona açık hâle getirir. Çünkü empati kurduğun anda, karşındakinin duygusal alanına girersin. Bu alan, her zaman saf değildir. İnsanlar acıyı kullanabilir, mağduriyeti abartabilir, kendini haklı göstermek için hikâye kurabilir. Eğer empatiyi eleştirel akıldan koparırsan, bu hikâyelerin içinde kaybolursun. Bu yüzden empati, saf bir teslimiyet değil; uyanık bir temas olmalıdır. Aksi hâlde ahlâk değil, duygusal yönlendirme devreye girer.

Ahlâkın bir diğer boyutu da eşitliktir. Empati ise eşit çalışmaz. Bu yüzden sadece empatiye dayalı bir ahlâk, adaletsiz sonuçlar üretir. Çünkü herkes aynı derecede empati uyandırmaz. Bazı yüzler daha tanıdık, bazı hikâyeler daha dokunaklı, bazı insanlar daha "anlaşılır" gelir. Bu da görünmez bir hiyerarşi yaratır: empatiye layık olanlar ve olmayanlar. İşte ahlâkın görevi burada başlar; bu hiyerarşiyi kırmak. Ahlâk, empatiyi genişletmeye çalışır ama onun yerine geçmez.

Empati ile ahlâk arasındaki en keskin ayırım, sorumluluk meselesinde ortaya çıkar. Empati sana başkasının ne hissettiğini gösterir; ahlâk sana ne yapman gerektiğini söyler. Bu iki şey her zaman örtüşmez. Bazen empati kurduğun birine karşı sert olmak zorunda kalırsın. Bir ebeveynin çocuğuna sınır koyması gibi. Çocuğun duygusunu anlarsın ama o duygunun peşinden gitmesine izin vermezsin. Bu, empatiye rağmen alınan ahlâkî bir karardır. Yani empati burada rehber değil, veri sağlar; kararı veren şey ahlâktır.

Buradan şu sert gerçeğe geliyoruz: Empati iyi insan yapmaz. Empati, sadece başkasını daha iyi anlamayı sağlar. Bu anlama, seni iyiye de götürebilir, kötüye de. Tarihte zalim olup da insanları çok iyi anlayan figürler az değil. Hatta bazıları bu anlayış sayesinde daha etkili olmuştur. Çünkü empati, başkasının zayıf noktalarını da görmeyi sağlar. Bu yüzden empatiyi otomatik olarak erdem saymak, naif bir ahlâk anlayışıdır.

Ama bu demek değil ki empati gereksiz. Tam tersine, empati olmadan ahlâk kuru bir kurala dönüşür. Sadece ilke ile hareket eden bir zihin, insanın somut acısını ıskalar. Bu da soğuk, mekanik bir adalet üretir. Yani empatiyi tamamen dışlamak da başka bir felaket. O zaman ortaya çıkan şey, insanı değil normu merkeze alan bir düzen olur. Böyle bir düzende kimse gerçekten görülmez; sadece sınıflandırılır.

Dolayısıyla mesele empatiyi ya yüceltmek ya da yok saymak değil; onu doğru yere yerleştirmek. Empati, ahlâkın başlangıç noktasıdır ama sonu değildir. Bir tür uyarı sistemi gibi çalışır; sana "burada bir insan var" der. Ama bu uyarının neye dönüşeceğini belirleyen şey, senin değerlerin, ilkelerin ve karar verme biçimidir. Yani empati tek başına pusula değildir; pusulanın gösterdiği yönü yorumlayan zihne ihtiyaç vardır.

Bir de şu var: Empati her zaman rahatlatıcı değildir. Gerçek empati, insanı huzursuz eder. Çünkü başkasının acısını gerçekten gördüğünde, artık görmezden gelemezsin. Bu da seni sorumluluğa iter. Ama çoğu insan bu sorumluluğu istemez. Bu yüzden empatiyi yüzeyde tutar. Biraz hisseder, sonra geri çekilir. Bu, sahte bir empati formudur; vicdanı rahatlatır ama dünyayı değiştirmez.

Ahlâk burada daha serttir. Ahlâk, seni rahatsız eden şeyle yüzleşmeni ister. Empati ise bazen bu yüzleşmeden kaçmanın bahanesi olabilir. "Onu anlıyorum" deyip hiçbir şey yapmamak, empatiyi pasif bir konfor alanına dönüştürür. Oysa gerçek empati, eyleme doğru iter. Bu eylem her zaman büyük bir şey olmak zorunda değildir; bazen sadece durmak, dinlemek, zarar vermemek bile bir eylemdir. Ama yine de bir tercihtir.

Empati ile ahlâk arasındaki ilişkiyi belki şöyle özetlemek daha doğru olur: Empati insanı insana yaklaştırır; ahlâk bu yakınlığın neye dönüşeceğini belirler. Empati seni birinin yanına getirir; ahlâk sana orada nasıl duracağını öğretir. Bu ikisi birlikte çalıştığında ortaya dengeli bir insan çıkar. Biri eksik olduğunda ise ya soğuk bir akıl ya da kör bir duygusallık hâkim olur.

Herkese empati duymak zorunda değilsin, ama herkese karşı adil olmak zorundasın. Bu cümle, empatiyi ahlâkın merkezinden alıp, onun yanına yerleştirir. Empati değerli ama sınırlıdır; ahlâk ise o sınırlılığı aşmak zorundadır. Çünkü dünya sadece hissettiklerimizden ibaret değil; yaptıklarımızdan ibaret.

Sonuçta empati, ahlâkın kalbi değil; nabzıdır. Kalp durursa hayat biter ama nabız tek başına hayatı açıklamaz. Ahlâk dediğin şey, empatiyle atar ama sadece onunla yaşamaz. Ve insan dediğin varlık, işte tam bu ikisinin arasında, bazen hissederek bazen direnerek, bazen yaklaşarak bazen mesafe koyarak yolunu bulmaya çalışır.

HUKUKTA EMPATİ: ADALET KÖR MÜ, SAĞIR MI, YOKSA İNSAN MI?

Hukuk dediğin şey, insanın kendine karşı geliştirdiği en büyük savunma mekanizmasıdır; çünkü insanın duyguları dengesizdir, öfkesi hızlıdır, merhameti seçicidir. Bu yüzden hukuk, kendini "kör" ilan eder. Gözleri bağlı o meşhur figür, tarafları görmediğini, kim olduğuna bakmadan karar verdiğini söyler. Ama burada ince bir gerilim var: Kör olmak, tarafsızlık için şart olabilir; fakat insanı görmemek, adalet için yeterli değildir. İşte empati tam bu çatlağa girer. Hukuk kör olabilir, ama sağır olamaz; çünkü sağır olan bir hukuk, sadece kuralları duyar, insanı değil.

Empati hukukun içinde hep tartışmalı bir misafir olmuştur. Fazla olursa tarafsızlığı bozar, az olursa adaleti kurutur. Bu yüzden hukuk, empatiye ne tamamen kapıyı açar ne de tamamen dışarı atar. Onu kontrollü bir mesafede tutar. Çünkü hukuk, bireysel duyguların değil, genel ilkelerin alanıdır. Ama bu genel ilkeler, somut insan hayatlarına temas ettiği anda, duygudan tamamen arınamaz. Bir dosyada sadece maddeler yoktur; hayatlar vardır, kırılmışlıklar vardır, kayıplar vardır. Hukuk bu hayatları görmezden geldiğinde, doğru karar verse bile adil hissedilmez.

Hâkim figürü burada kilit. Hâkim, sadece yasa uygulayan bir makine değildir; aynı zamanda bir anlamlandırma öznesidir. Önüne gelen dosyada sadece "suç" ya da "borç" görmez; bir hikâye görür. Ama bu hikâyeye ne kadar yaklaşacağı meselesi kritik. Fazla yaklaşırsa taraf olur, mesafesini kaybeder. Fazla uzaklaşırsa insanı kaybeder, sadece normu uygular. Bu denge, hukukun en zor sanatıdır. Empati burada bir araçtır ama tek başına yeterli değildir. Hâkim, empati kurar ama empatiyle karar vermez. Kararı belirleyen şey, empati ile ilke arasındaki gerilimdir.

Ceza hukukunda bu gerilim daha da keskinleşir. Çünkü ortada bir suç ve bir mağdur vardır. Mağdurun acısı görünürdür; empati doğal olarak oraya akar. Ama hukuk, sadece mağdurun acısına bakarak karar veremez. Sanığın da bir hikâyesi vardır; neden yaptığı, nasıl yaptığı, hangi koşullarda yaptığı. Empati burada ikiye bölünür. Eğer sadece mağdura yönelirse, cezalandırma hırısı artar. Eğer sadece sanığa yönelirse, sorumluluk erir. Hukukun görevi, bu iki empati hattını dengelemektir. Bu kolay bir iş değildir; çünkü insan zihni genelde bir tarafa meyleder.

Bir de şu mesele var: Empati, hukuku insanileştirir ama aynı zamanda keyfileştirme riski taşır. Eğer her hâkim kendi empatisine göre karar verirse, hukuk öngörülebilirliğini kaybeder. Aynı olayda farklı sonuçlar çıkar; çünkü herkesin empati eşiği farklıdır. Bu yüzden hukuk, empatiyi sınırlamak zorundadır. Kurallar burada devreye girer. Kurallar, empatiyi tamamen dışlamaz ama onu çerçeveler. Bu çerçeve olmazsa hukuk, kişisel vicdanların toplamına dönüşür; bu da adalet değil, rastlantı üretir.

Ama tersine bir tehlike de var: Empati tamamen dışlanırsa, hukuk mekanikleşir. O zaman ortaya çıkan şey, "doğru ama zalim" kararlardır. Özellikle infaz hukuku, çocuk hukuku, aile hukuku gibi alanlarda bu çok net görülür. Bir çocuğun durumu, bir kadının maruz kaldığı şiddet, bir mültecinin yaşadığı kırılma; bunları sadece maddelerle değerlendirdiğinde, karar teknik olarak doğru olabilir ama insanî olarak eksik kalır. Bu eksiklik, hukuka olan güveni aşındırır. İnsanlar "adalet var ama bize uğramıyor" demeye başlar.

Savcı ve avukat rolleri de empatiyle iç içe. Savcı, toplum adına konuşur; ama toplum dediğin şey soyut bir varlık değil, insanlardan oluşur. Savcının empatisi, sadece mağdura değil, toplumsal düzenin bütününe yönelir. Avukat ise müvekkilinin dünyasına girer; onun adına konuşur. Bu, empatiyi profesyonel bir beceri hâline getirir. Ama burada da risk vardır. Avukat, müvekkilini anlamaya çalışırken onunla özdeşleşirse, savunma zayıflar. Mesafe kaybolur. İyi bir hukukçu, empati ile mesafe arasında ince bir ipte yürür.

Hukukta empati meselesinin en çarpıcı alanlarından biri de mağdur odaklı yaklaşımlar. Modern hukuk, özellikle son yıllarda mağdurun sesini daha fazla duymaya çalışıyor. Bu önemli bir gelişme; çünkü uzun süre hukuk, mağduru bir "delil" olarak gördü, bir özne olarak değil. Ama burada da dikkatli olmak gerekiyor. Mağdurun duygusunu merkeze almak, hukuku tamamen duygusal bir alana çekmemeli. Çünkü mağdurun acısı ne kadar gerçek olursa olsun, cezanın sınırını belirleyen şey yine ilkelerdir. Aksi hâlde hukuk, intikamla karışır.

Bir başka kritik alan da yoksulluk ve erişim meselesi. Hukuk teoride herkese eşittir ama pratikte herkes hukuka eşit erişemez. Burada empati, yapısal bir farkındalık gerektirir. Bir hâkim, bir avukat ya da bir yasa koyucu, yoksul birinin, eğitimsiz birinin, sistemle yabancılaşmış birinin durumunu anlamadan gerçek bir adalet kuramaz. Empati burada bireysel bir duygu değil, yapısal bir bilinçtir. Bu bilinç yoksa hukuk, güçlülerin dilini konuşur.

Mülteci hukuku bu meselenin en çıplak hâli. Sınırın ötesinden gelen bir insanın hikâyesi, çoğu zaman rakamlara indirgenir. Ama o rakamların arkasında parçalanmış hayatlar vardır. Empati burada devreye girdiğinde, hukukun dili değişir. Ama yine aynı risk: Fazla empati, hukuku esnetir; az empati, hukuku katılaştırır. Bu dengeyi kurmak, sadece hukukçunun değil, toplumun da sorumluluğudur.

Bir de empati simülasyonu var. Hukukta bazen empati bir performansa dönüşür. Duruşmada kullanılan dil, yazılan gerekçeler, verilen mesajlar; hepsi empatik görünür ama içi boştur. Bu, hukukun en tehlikeli hallerinden biri. Çünkü insanlar "anlaşıldım" zanneder ama aslında sadece yönetilmiştir. Gerçek empati, gösterişten uzaktır; sessizdir ama etkilidir. Hukukta bu sessizliği kurmak zor bir iştir.

Şimdi asıl soruya dönelim: Adalet kör mü, sağır mı, yoksa insan mı? Belki de cevap şu: Adalet, görmek zorunda değil ama duymak zorunda. Görmek tarafsızlığı bozabilir; ama duymamak, adaleti öldürür. Çünkü insanın sesi duyulmadan verilen karar, ne kadar doğru olursa olsun eksiktir. Ama bu duyma, duygusal bir teslimiyet değildir; bilinçli bir dinlemedir.

Hukukta empati, bir süs değil; bir ayar mekanizmasıdır. Ne fazla açık ne tamamen kapalı. Tıpkı bir kapı gibi; gerektiğinde açılan, gerektiğinde kapanan. Bu kapının ne zaman açılacağını bilmek, hukukçunun ustalığıdır. Çünkü empatiyi yanlış yerde kullanırsan adaleti zedellersin; doğru yerde kullanırsan hukuku insan kılarırsın.

Ve belki de en sert gerçek şu: Hukuk insan içindir ama insan da hatalıdır. Bu yüzden hukuk, insanın duygusuna tamamen güvenemez. Ama ondan tamamen vazgeçerse de kendi varlık sebebini inkâr eder. Empati bu iki uç arasında bir köprü gibidir. Üzerinden geçmesi zor, dengesi hassas, ama onsuz karşıya geçmenin mümkün olmadığı bir köprü.

Adalet belki kördür; ama insanın sesini duymayı öğrenmediği sürece sadece karanlıkta yürür. Empati o sesi getirir. Ahlâk ise o sesin ne anlama geldiğini çözer. Hukuk ise bu anlamdan bir karar üretir. Eğer bu üçü birbirinden koparsa, geriye sadece hüküm kalır; adalet değil.

SİYASETTE EMPATİ: TEMSİLİN KALBİ Mİ, POPÜLİZMİN MAKYAJI MI?

Siyasette empati dediğin şey, bir liderin gözünden akan iki damla yaşla ölçülmez; o yaşın nereye aktığıyla, hangi hayatlara değip hangilerini ıskaladığıyla ölçülür. Çünkü siyaset, duyguların en hızlı kirlenen alanıdır. Orada empati, ya temsilin kalbine dönüşür ya da popülizmin en parlak makyajına. Aradaki fark ince değil; bildiğin uçurum. Ama o uçurum çoğu zaman görünmez, çünkü empati dili zaten yumuşaktır, insanı kandırmaya çok elverişlidir.

Temsil dediğin şey, başkasının yerine konuşma iddiasıdır. Bu iddia, empati olmadan kurulamaz. Bir siyasetçi, temsil ettiğini söylediği insanları anlamadan, onların dünyasına temas etmeden, onların dilini duymadan neyi temsil edecek? Bu yüzden empati, temsilin başlangıç koşuludur. Ama burada kritik bir soru var: Anlamak mı, taklit etmek mi? Çünkü siyaset, anlamayı taklit etmeyi çok iyi öğrenmiştir. Lider, halkın dilini konuşur, onların acısını tekrar eder, onların öfkesini sahneler. Bu performans, empati gibi görünür ama çoğu zaman sadece yankıdır. Gerçek empati, başkasının duygusunu tekrar etmek değil; o duygunun nedenlerini anlamak ve ona göre sorumluluk almaktır.

Popülizm tam da burada devreye girer. Popülizm, empatiyi sever ama onun derinliğini değil, yüzeyini kullanır. Halkın acısını alır, büyütür, dramatize eder, sonra o acıyı bir kimlik siyasetine çevirir. "Biz acı çektik, onlar bize bunu yaptı" cümlesi, empati değil; duygunun politikleştirilmiş hâlidir. Bu dil, insanları birbirine yaklaştırmaz; kamplara ayırır. Çünkü empati burada evrensel bir bağ kurmaz, bir taraf seçtirir. Sen ya bizim acımıza ortaksın ya da düşmansın. İşte bu, empati değil; empati üzerinden kurulan bir sadakat rejimidir.

Siyasette empati, çoğu zaman seçicidir. Lider, hangi acıyı duyacağını seçer. Kimin hikâyesi görünür olacak, kimin hikâyesi sessiz kalacak; bu bir tercih meselesidir. Bu tercih, çoğu zaman güç dengelerine göre yapılır. Medyada yer bulan acılar büyür, görünmeyenler yok sayılır. Böylece empati, eşit dağılmayan bir kaynağa

dönüşür. Bazı hayatlar daha “değerli”, bazı acılar daha “anlaşılır” olur. Bu da siyasetin en kirlî oyunlarından biridir: Empatiyi bile hiyerarşik dağıtmak.

Bir de “duyulma” meselesi var. İnsanlar çoğu zaman çözümden önce anlaşılmak ister. Siyasetçi bunu bildiği için dinleme performansı sergiler. Mikrofon uzatır, başını sallar, “sizi anlıyorum” der. Bu, temsilin gerekli bir parçası olabilir; ama eğer bu dinleme, politikaya dönüşmüyorsa, sadece bir ritüeldir. Bir tür modern tören. İnsan konuşur, lider dinler gibi yapar, sonra herkes evine gider ve hiçbir şey değişmez. Bu noktada empati, bir rahatlatma aracına dönüşür; sistemi değil, duyguyu yatıştırır.

Gerçek empati ise rahatsız eder. Çünkü gerçekten dinlediğin zaman, artık o duyduklarınla bir şey yapmak zorundasın. Yoksulluğu dinlediysen, sadece başını sallayamazsın; politika üretmek zorundasın. Adaletsizliği duyduysan, sadece empati kuramazsın; müdahale etmek zorundasın. Bu yüzden gerçek empati, siyaset için risklidir. Çünkü sorumluluk doğurur. Popülizm bu riski almaz; empatiyi yüzeyde tutar, eyleme dönüştürmez.

Siyasette empati ile güç arasındaki ilişki de önemli. Güç arttıkça empati azalır. Çünkü güç, insanı mesafeli kılar. Yukarı çıktıkça, aşağıdaki hayatlar birer veri setine dönüşür. Rakamlar konuşulur, grafikler çizilir, ama insan kaybolur. Bu noktada empatiyi yeniden kurmak zorlaşır. Çünkü artık temas yoktur. Bu yüzden bazı liderler bilinçli olarak “halkın içine inme” performansı sergiler. Pazara gider, esnafla konuşur, çocuk sever. Bu sahneler bazen samimidir, bazen değildir; ama her durumda bir şeyi gösterir: Empati, temas olmadan kurulmaz.

Ama temas da yeterli değildir. Çünkü temas, anlamaya dönüşmediği sürece sadece bir görüntüdür. Bir lider, bir işçinin elini sıkabilir ama onun hayatını anlamayabilir. Bir kadının hikâyesini dinleyebilir ama o hikâyeyi politikaya çevirmeyebilir. Bu durumda empati, bir fotoğraf karesi olarak kalır. Oysa temsil dediğin şey, fotoğraf değil; süreçtir. Sürekli bir dinleme, anlama ve dönüştürme süreci.

Kutuplaşma meselesi burada belirleyici. Siyaset, özellikle kutuplaşmış toplumlarda empatiyi değil, antipatiyi besler. Çünkü öfke mobilize eder, empati yavaşlatır. Bir lider için en kolay yol, kendi kitlesinin acısını büyütme ve karşı tarafı şeytanlaştırmaktır. Bu durumda empati, sadece “bizimkiler” için çalışır. Diğerleri insan olmaktan çıkar, bir kategoriye dönüşür. Bu, empati krizinin en derin hâlidir. Çünkü artık mesele anlamamak değil; anlamak istememektir.

Siyasette empatiyi savunmak, bu yüzden romantik bir talep değil; zor bir mücadeledir. Çünkü empati, hızın düşmanıdır. Oysa siyaset hız ister. Hızlı kararlar, hızlı tepkiler, hızlı sloganlar. Empati ise yavaşlatır; dinlemeyi, düşünmeyi, beklemeyi gerektirir. Bu yüzden empati, siyasetin doğal ritmine aykırıdır. Ama tam da bu yüzden değerlidir. Çünkü yavaşlamayan bir siyaset, insanı ezer.

Bir de “temsiliyet” meselesinin kendisi var. Birini temsil etmek, onun yerine konuşmak demektir. Ama bu konuşma, çoğu zaman onun sesini bastırır. Empati burada bir köprü olabilir; temsil edilenin gerçekten duyulmasını sağlayabilir. Ama bu köprü kurulmazsa, temsil bir tahakküm aracına dönüşür. “Senin adına konuşuyorum” cümlesi, empati yoksa bir tür gasp hâline gelir.

Empatiyi siyasette yeniden düşünmek için belki şunu kabul etmek gerekiyor: Empati tek başına yeterli değil ama onsuz da olmaz. Empati, temsilin kalbidir ama kalp tek başına bir beden kurmaz. İlke gerekir, kurum gerekir, hesap verebilirlik gerekir. Empati bu yapının içinde bir damar olmalı; tek başına her şeyi taşıyan bir organ değil.

Siyasette empati, eğer sadece hissediliyorsa bir illüzyondur; eğer politika üretiyorsa bir değerdir. Aradaki fark, söz ile eylem arasındaki mesafede saklı. O mesafe kapandığında temsil doğar; açık kaldığında popülizm hüküm sürer.

Lider seni anlıyor mu, yoksa sadece seni anladığını mı söylüyor? Bu iki cümle arasındaki fark, bir toplumun kaderini belirleyecek kadar büyük. Empati burada ya bir kapı açar ya da bir perde indirir. Kapı açıldığında insanlar birbirine yaklaşır; perde indiğinde herkes kendi hikâyesine hapsolür.

Siyaset, bu iki ihtimal arasında gidip gelir. Empati ise bu salınımın ortasında, ya hakiki bir temasın başlangıcı olur ya da iyi oynanmış bir rolün en ikna edici sahnesi.

TOPLUMSAL KUTUPLAŞMA VE EMPATİ KRİZİ

Toplumsal kutuplaşma dediğin şey, insanların sadece farklı düşünmesi değil; birbirini artık insan olarak görmemeye başlamasıdır. İşte empati krizi tam burada başlar. Çünkü empati, başkasını bir "insan" olarak kabul etmeyi gerektirir; kutuplaşma ise onu bir "etiket"e indirger. Etiketlerin olduğu yerde yüzler silinir, hikâyeler kaybolur, sesler kategorilere dönüşür. O noktadan sonra artık kimse kimseyi anlamaz; sadece birbirini tanırlar. Tanımlamak kolaydır, anlamak zor.

Bir toplum kutuplaştığında ilk kaybolan şey dilin ortak zemini olur. İnsanlar aynı kelimeleri kullanır ama aynı şeyi kastetmez. "Adalet", "özgürlük", "hak", "güvenlik" gibi kelimeler iki ayrı evrende dolaşır. Bu kopuş, empatiyi imkânsızlaştırır. Çünkü empati, ortak bir anlam alanı gerektirir. Senin "acı" dediğine ben "abartı" diyorsam, orada temas kuramayız. Kutuplaşma tam da bu anlam kopuşunu üretir. Herkes kendi dilinde konuşur, ama kimse kimseyi duymaz.

Empati krizi, sadece zihinsel bir ayrışma değil; duygusal bir donma hâlidir. İnsan karşı tarafın acısını gördüğünde artık içi kıpırdamaz. Hatta bazen tam tersi olur; karşı tarafın acısı bir tür tatmin üretir. "Onlar da görsün" duygusu, empatiyi tamamen tersine çevirir. Bu noktada mesele empati eksikliği değil; empati düşmanlığıdır. İnsan artık anlamak istemez; çünkü anlamak, sınırları bulanıklaştırır. Oysa kutuplaşma, net sınırlar ister: biz ve onlar.

Bu "biz ve onlar" ayrımı, insan zihni için konforludur. Çünkü karmaşık dünyayı basitleştirir. Kim dost, kim düşman; kim haklı, kim haksız. Ama bu basitleştirme, empatiyi öldürür. Çünkü empati gri alanlarda yaşar. Siyah beyaz bir dünyada empatiye yer yoktur. Ya tamamen haklısındır ya tamamen haksız. Bu kesinlik hissi, insanı rahatlatır ama aynı anda körleştirir.

Kutuplaşmanın en güçlü yakıtlarından biri de mağduriyet anlatılarıdır. Her grup kendi acısını merkeze koyar ve o acıyı kimliğinin temel taşı yapar. "Biz çok acı çektik" cümlesi, empati çağrısı gibi görünür ama çoğu zaman bir kapatma mekanizmasıdır. Çünkü bu cümle, başkasının acısını dışarıda bırakır. Herkes kendi yarasını kutsallaştırır, başkasının yarasını küçümser. Böylece empati, rekabetçi bir alana dönüşür: Kimin acısı daha büyük?

Bu rekabet, toplumu bir tür duygusal piyasaya çevirir. Acılar karşılaştırılır, hiyerarşiler kurulur. Bazı acılar "meşru", bazıları "şüpheli" ilan edilir. Bu noktada empati artık evrensel bir kapasite değil; politik bir tercihtir. Kime empati duyulacağı, hangi hikâyenin görünür olacağı, hangi acının konuşulacağı; hepsi güç ilişkileriyle belirlenir. Bu da empatiyi saf bir insani refleks olmaktan çıkarır, stratejik bir araç hâline getirir.

Medya bu sürecin en güçlü aktörlerinden biri. Çünkü neyi gösterdiğin, neyi gizlediğin empatiyi doğrudan belirler. Sürekli aynı yüzleri, aynı hikâyeleri gördüğünde, empatinin o yönde şekillenir. Görmediğin hayatlara karşı ise duyarsızlaşırsın. Bu seçicilik, zamanla doğal görünmeye başlar. İnsan kendi empati sınırlarını fark etmez bile. Çünkü o sınırlar zaten baştan çizilmiştir.

Sosyal medya ise empati krizini hızlandırır. Çünkü orada her şey hızlıdır, yüzeyseldir, parçalıdır. İnsanlar bir olay hakkında saniyeler içinde tepki verir, taraf seçer, öfkelenir. Bu hız, empatiyi imkânsızlaştırır. Çünkü empati zaman ister. Dinlemek, anlamak, durmak gerekir. Ama sosyal medya, durmaya izin vermez. Sürekli bir akış, sürekli bir tepki hâli. Bu ortamda empati değil, refleks çalışır.

Bir de yankı odaları var. İnsanlar sadece kendileri gibi düşünenlerle iletişim kurar. Bu, empatiyi tamamen içeride tutar. Kendi grubuna karşı aşırı hassas, dışarıya karşı tamamen kapalı bir yapı oluşur. Bu yapı, empatiyi genişletmez; yoğunlaştırır. Ama bu yoğunluk, bir tür duygusal kabarcık yaratır. Kabarcığın dışına çıktığında ise sert bir çarpışma yaşanır. Çünkü insan, karşı tarafın varlığına alışık değildir.

Kutuplaşma aynı zamanda bir korku rejimidir. İnsan, karşı tarafı anlamaya çalıştığında kendi grubundan dışlanmaktan korkar. Bu korku, empatiyi bastırır. Çünkü empati, sınırları esnetir. Ama kutuplaşma, bu esnemeye izin vermez. "Onları anlamaya çalışma" diye açık ya da örtük bir baskı vardır. Bu baskı, empatiyi sadece bireysel değil, kolektif olarak da zayıflatır.

Burada en tehlikeli nokta şudur: İnsanlar artık empatiyi bir değer olarak değil, bir zayıflık olarak görmeye başlar. "Onları anlamak" ihanet gibi algılanır. Bu algı, toplumu sertleştirir. Herkes kendi pozisyonunu korumaya çalışır, kimse geri adım atmaz. Bu sertlik, kısa vadede güçlü görünür ama uzun vadede toplumu çürütür. Çünkü empati olmadan birlikte yaşamak mümkün değildir; sadece yan yana durulur, o kadar.

Empati krizinin bir diğer boyutu da gündelik hayatta ortaya çıkar. İnsanlar sadece büyük politik meselelerde değil, en basit ilişkilerde bile birbirini anlamakta zorlanır. Trafikte, iş yerinde, aile içinde. Çünkü empati, sadece ideolojik değil; duygusal bir kas. Bu kas kullanılmadıkça zayıflar. Toplum genelinde empati zayıfladığında, bireysel ilişkiler de sertleşir.

Bu krizin çıkışı kolay değil. Çünkü mesele sadece bireysel değil; yapısal. Ama yine de şunu görmek gerekiyor: Empati, kutuplaşmayı tamamen ortadan kaldırmaz ama onun sertliğini yumuşatır. İnsan karşı tarafın hikâyesine temas ettiğinde, en azından onu şeytanlaştırmak zorlaşır. Bu küçük bir şey gibi görünür ama aslında büyük bir eşik. Çünkü kutuplaşmanın en güçlü silahı, karşı tarafı insanlıktan çıkarmaktır.

Empati bu silahı kırar ama tamamen değil. Çünkü empati, her zaman kırılabilir bir şeydir. Sürekli beslenmesi gerekir. Aksi hâlde hızla geri çekilir. Bu yüzden empatiyi sadece bireysel bir erdem olarak değil, toplumsal bir pratik olarak düşünmek gerekir. Eğitimde, medyada, siyasette, gündelik dilde. Bu pratikler olmadan empati, sadece iyi niyetli bir temenni olarak kalır.

Sonuçta toplumsal kutuplaşma, empatiyi öldürmez; onu seçici hâle getirir. Bu seçicilik, en büyük tehlikedir. Çünkü insan kendini empatik sanır ama aslında sadece kendi grubuna karşı duyarlıdır. Bu sahte empati, gerçek empatiyi görünmez kılar. O yüzden mesele empatiyi artırmak değil; onu genişletmek. Kendi sınırlarının dışına taşımak.

Karşı tarafı anlamak, onunla aynı fikirde olmak değildir. Ama bu ayrımı yapamadığın anda, empatiyi kaybedersin. Kutuplaşma tam da bu ayrımı yok eder. Her anlama çabası bir taraf değiştirme gibi algılanır. Oysa empati, taraf değiştirmek değil; insan kalabilmektir.

Toplum dediğin şey, sadece birlikte yaşayan insanların toplamı değil; birbirini anlayabilen insanların oluşturduğu bir alan. Bu alan daraldıkça, insanlar fiziksel olarak yan yana ama zihinsel olarak uzaklaşır. Empati bu mesafeyi kapatmaz belki ama en azından ölçer. Ve bazen bir mesafeyi ölçmek, onu kapatmaktan daha önemli bir başlangıçtır.

KÜLTÜREL EMPATİ: BAŞKASININ DÜNYASINA GİREBİLMEK

Kültürel empati dediğin şey, başkasının evine misafir olmak gibidir; kapıyı çalarsın, içeri girersin, ama eşyaların yerini değiştirmeye kalkmazsın. Çünkü o ev senin değil. İşte mesele tam burada başlar. İnsan çoğu zaman empatiyi "ben olsam ne yapardım" diye kurar; ama bu cümle baştan sorunludur. Çünkü sen "o" değilsin. Onun dilini, hafızasını, utancını, onurunu, korkularını, ritüellerini taşıyorsun. Kültürel empati, bu farkı kabul ederek başlar. Yani başkasının dünyasına girmek, onu kendine benzetmek değil; onun farklılığını taşıyabilmektir.

Her kültür kendi merkezini mutlak sanma eğilimindedir. Kendi değerlerini "doğal", başkasınınkini "tuhaf" olarak görür. Bu, insan zihninin konforudur. Ama aynı zamanda empatiyi kilitleyen şeydir. Çünkü başkasını anlamak için önce kendi normalliğinin de bir kurgu olduğunu kabul etmen gerekir. Senin için sıradan olan bir davranış, başka bir kültürde saygısızlık olabilir. Senin için sessizlik bir boşlukken, başkası için saygının ifadesi olabilir. Bu farkları görmeden empati kuramazsın; sadece yargıyorsun.

Kültürel empati, dil meselesiyle doğrudan bağlıdır. Dil sadece kelimelerden ibaret değildir; bir dünyayı taşıyan yapı. İnsan bir şeyi nasıl adlandırıyorsa, onu öyle algılar. Bu yüzden bir kültürün diline temas etmeden, onun duygusuna da tam temas edemezsin. Mesela "ayıp", "günah", "onur", "yüz", "namus", "özgürlük" gibi kelimeler her kültürde başka bir ağırlık taşır. Bu ağırlığı hissetmeden, sadece sözlük anlamıyla yaklaşmak empati değil; yüzeysel bir okuma olur.

Bir de ritüeller var. Ritüeller, kültürün görünmeyen sinir sistemi gibidir. İnsan nasıl yas tutar, nasıl sevinir, nasıl karşılır, nasıl uğurlar; bunlar sadece davranış değil, anlam taşıyan eylemler. Bir cenazede sessiz kalmak bir yerde saygıdır, başka bir yerde ilgisizlik. Bir düğünde yüksek sesle eğlenmek bir yerde doğal, başka bir yerde ayıp. Kültürel empati, bu ritüellerin arkasındaki anlamı çözmeye çalışır. Çünkü davranışı değil, niyeti anlamak gerekir.

Göç meselesi burada çarpıcı bir alan açar. Göç eden insan, sadece yer değiştirmez; anlam dünyasını da taşır. Ama yeni yere geldiğinde, bu anlamlar çoğu zaman anlaşılmaz. Bu anlaşılmama, empati krizine yol açar. Ev sahibi toplum, göçmeni kendi normlarına göre değerlendirir; göçmen ise kendi dünyasını korumaya çalışır. İki taraf da birbirine bakar ama görmez. Çünkü bakış, kendi filtresinden geçer. Kültürel empati, bu filtreyi fark etmeyi gerektirir.

Ama burada bir tehlike var: Kültürel empatiyi romantize etmek. "Her kültür güzeldir, her şey anlaşılmalıdır" gibi bir söylem, yüzeyde hoş görünür ama gerçekçi değildir. Çünkü her kültürün içinde sorunlu, hatta zarar verici pratikler de vardır. Kültürel empati, bu pratikleri sorgulamaktan vazgeçmek değildir. Aksine, anlamaya çalışırken eleştirel kalabilmektir. Yani "neden böyle" sorusunu sormak, ama aynı anda "bu doğru mu" sorusunu da bırakmamak.

Bu noktada empati ile relativizm arasındaki fark belirginleşir. Relativizm her şeyi kendi bağlamında haklı görme eğilimidir. Empati ise anlamaya çalışır ama yargıyı tamamen askıya almaz. Çünkü ahlâk burada devreden çıkamaz. Başkasının dünyasını anlamak, o dünyanın içindeki her şeyi kabul etmek anlamına gelmez. Ama anlamadan eleştirmek de başka bir körlüktür. Bu ince çizgi, kültürel empatiyi zor kılan şeydir.

Kültürel empati aynı zamanda bir güç meselesidir. Çünkü bazı kültürler merkezde, bazıları kenarda durur. Merkezde olan, kendini norm olarak dayatır. Kenarda olan ise sürekli kendini açıklamak zorunda kalır. Bu asimetri, empatiyi tek taraflı hâle getirir. Güçlü olan anlamaya ihtiyaç duymaz; zayıf olan anlaşılmaya mecburdur. Bu dengesizlik, empatiyi bir lütfâ dönüştürür. Oysa empati lütuf değil; karşılıklı bir çabadır.

Gündelik hayatta bu mesele küçük anlarda ortaya çıkar. Birinin yeme alışkanlığına, giyimine, konuşma tarzına verilen tepkilerde. İnsan çoğu zaman fark etmeden küçümser, alay eder, dışlar. Çünkü o farklılık, kendi

düzenini bozar. Kültürel empati, bu küçük refleksleri fark etmeyi gerektirir. "Neden garip geliyor?" sorusunu sormak, çoğu zaman kapıyı aralar.

Bir de hafıza boyutu var. Her kültür, geçmişini taşır. Bu geçmiş sadece tarih kitaplarında değil; gündelik davranışlarda, korkularda, hassasiyetlerde yaşar. Bir toplumun neden bazı konularda daha hassas olduğunu anlamak için, o hafızaya bakmak gerekir. Bu hafızayı görmeden yapılan yorumlar, empati değil; yüzeysel analiz olur. Çünkü insan sadece bugünün ürünü değildir; taşıdığı geçmişin de sonucudur.

Kültürel empati, aynı zamanda sabır ister. Hızlı sonuçlar, hızlı yargılar, hızlı tepkiler bu alanı öldürür. Başkasının dünyasını anlamak zaman alır. Yanlış anlamalar olur, hatalar yapılır. Ama bu süreç, empatiyi derinleştirir. Sabırsız bir zihin, bu süreci tolere edemez; hemen yargıya varır. Bu da empatiyi yüzeyde bırakır.

Kültürel empati bazen tehdit gibi algılanır. Çünkü başkasını anlamak, kendi kimliğini sorgulamayı gerektirebilir. İnsan kendi değerlerinin mutlak olmadığını fark ettiğinde, bir tür sarsıntı yaşar. Bu sarsıntıdan kaçmak için empatiyi reddeder. "Onlar yanlış, biz doğrucuz" demek daha kolaydır. Bu kolaylık, empatiyi zorlaştırır.

Ama gerçek şu: Kültürel empati olmadan birlikte yaşamak mümkün değil. İnsanlar farklıdır ve bu farklılıklar ortadan kalkmayacak. Bu yüzden mesele farklılıkları yok etmek değil; onlarla yaşamının yollarını bulmak. Kültürel empati bu yolların başında gelir. Çünkü empati, başkasını tehdit olmaktan çıkarır; anlaşılabilir kılar.

Fakat tekrar edelim: Empati her şeyi çözmez. Sadece başlangıçtır. Başkasının dünyasına girebilmek, orada kalabilmek, o dünyayı dönüştürmeden anlayabilmek; bunlar kolay değil. Ama bu çaba olmadan, her ilişki yüzeyde kalır. Kültürler yan yana durur ama birbirine değmez.

Kültürel empati, başkasının hikâyesini kendi diline çevirmeden dinleyebilmektir. Bu dinleme, pasif bir kabulleniş değil; aktif bir dikkat hâlidir. İçinde hem merak vardır hem saygı, hem de sınır. Çünkü başkasının dünyasına girmek, o dünyayı ele geçirmek değildir.

Sonuçta kültürel empati, insanın kendini merkeze koyma alışkanlığıyla mücadele etmesidir. Bu mücadele bitmez; çünkü zihin sürekli kendine döner. Ama her fark ettiğinde, her durduğunda, her yeniden baktığında, empati biraz daha genişler. Ve belki de bu genişleme, birlikte yaşamının en sahici zemini olur. Çünkü insan, ancak başkasının dünyasına biraz yaklaşabildiği kadar insandır.

AİLEDE, İLİŞKİLERDE VE GÜNDELİK HAYATTA EMPATİ

Empati dediğin şey en çok uzak coğrafyalarda değil, en yakın odada sınanır; çünkü insan en çok tanıdığına karşı körleşir. Aile dediğin yer, sevginin olduğu kadar alışkanlığın da mekânıdır; alışkanlık ise dikkati gevşetir. Bir süre sonra eşinin yüzüne bakmadan konuşursun, çocuğunun cümlesini bitirmesine izin vermezsin, annenin suskunluğunu "yine başladı" diye etiketlersin. İşte empati tam burada kaybolur; çünkü empati dikkat ister, alışkanlık ise dikkati öldürür. Yakınlık, paradoksal biçimde mesafe üretir. İnsan, en yakınına "zaten biliyorum" diyerek yaklaşır; oysa bilmez, sadece tahmin eder. Tahmin empati değildir.

Aile içi empati, bir tür ince ayar meselesidir. Ne tamamen içine girersin ne tamamen dışarıda kalırsın. Eşinin öfkesini anladığın anda, o öfkenin içine düşmeden yanında durabilmek gerekir. Çocuğun korkusunu gördüğünde, o korkuyu küçültmeden ama büyütmeden taşıyabilmek gerekir. Bu denge bozulduğunda iki uç ortaya çıkar: ya duygusal bulaşma ya da duygusal donma. Birinde herkes birbirinin duygusuna kapılır, ev

kaosa döner; diğesinde kimse kimseyi hissetmez, ev sessiz bir yabancılaşmaya dönüşür. Empati, bu iki uç arasında yürüyen ince bir çizgidir.

İlişkilerde en sık görülen empati hatası, "ben olsam" cümlesidir. "Ben olsam böyle yapmazdım." Bu cümle masum görünür ama aslında kapıyı kapatır. Çünkü karşıdaki "sen" değildir. Onun geçmiş, korkuları, utancı, arzuları başka. Sen kendi dünyanı referans alarak onu anlamaya çalıştığında, onu değil kendini çoğaltırsın. Gerçek empati, "o neden böyle yapıyor" sorusuna tahammül etmektir. Bu tahammül kolay değil; çünkü cevap bazen hoşuna gitmez. Ama empati tam da bu hoşnutsuzlukla başlar.

Eş ilişkilerinde empati çoğu zaman "haklı kim" oyununa yenilir. Tartışma çıktığında herkes kendini anlatmaya odaklanır; dinleme performansa dönüşür. Karşıdakini dinler gibi yaparsın ama aslında cevap hazırlarsın. Bu durumda empati imkânsızdır. Çünkü empati, savunmayı askıya almayı gerektirir. Kısa bir süreliğine bile olsa "ben haklıyım" zırhını çıkarmak gerekir. Bu zırh çıkarılmadığında, her cümle bir karşı hamleye dönüşür. İlişki bir satranç tahtasına döner; kimse kazanmaz.

Çocuklarla empati daha da hassas bir alan. Çocuk, duygusunu düzenlemeyi henüz öğrenmemiştir; bu yüzden duygular yoğun, hızlı ve dağınıktır. Ebeveyn, bu yoğunluğu gördüğünde ya küçümser ya da panikler. "Abartıyorsun" demek, empatiyi keser; "tamam, her şey çok kötü" demek, duyguyu büyütür. Doğru yer, ortasıdır: "Zorlandığını görüyorum" diyebilmek. Bu cümle hem çocuğun duygusunu tanır hem de onu o duygunun içine hapsetmez. Empati burada bir aynadır; ama çarpıtmayan bir ayna.

Anne baba ile yetişkin çocuk arasındaki ilişkide empati başka bir sınavdan geçer. Roller değişir ama alışkanlıklar kalır. Anne hâlâ öğretir, baba hâlâ yön verir, çocuk hâlâ savunur. Bu döngü kırılmadıkça empati yüzeye çıkmaz. Çünkü herkes eski rolünü oynar. Oysa empati, rolün dışına çıkmayı gerektirir. Annenin çocuğunu bir yetişkin olarak görebilmesi, çocuğun ebeveyninin korkularını anlayabilmesi; bunlar kolay değil ama mümkün. Bu mümkünlük, ilişkide yeni bir alan açar.

Kardeşlik ilişkileri de empatiyi zorlayan bir başka alan. Çünkü kıyas, rekabet ve geçmiş hesaplar bu ilişkide ağırdır. Çocuklukta oluşan küçük adaletsizlikler, yıllar sonra bile duyguyu belirler. "O hep daha çok sevildi" cümlesi, empatiyi bozar. Çünkü karşıdaki artık kardeş değil, bir rakiptir. Bu algı değişmeden empati kurulamaz. Kardeşini anlamak, sadece bugünü değil, geçmişini de yeniden okumayı gerektirir.

Gündelik hayatta empati, küçük anlarda ortaya çıkar. Trafikte biri önüne kırdığında verdiği tepki, markette kasiyerin yavaşlığına gösterdiği sabır, iş yerinde bir arkadaşının sessizliğini fark edip etmemek. Bu anlar küçük görünür ama aslında empati kasının çalıştığı yerlerdir. Bu kas kullanılmadıkça zayıflar. İnsan büyük meselelerde empatik olmak ister ama küçük anlarda bunu başaramaz. Oysa büyük empati, küçük alışkanlıkların toplamıdır.

İş yerinde empati, performans ve ilişki arasında sıkışır. İnsan hem işini yapmak ister hem de anlaşılacak. Ama çoğu zaman iş öncelenir, insan arka planda kalır. Bir yöneticinin empati kurması, sadece çalışanını anlaması değil; o anlayışı iş düzenine yansıtmasıdır. Aksi hâlde empati, bir iyi niyet cümlesi olarak kalır. "Seni anlıyorum" deyip hiçbir şeyi değiştirmemek, empati değil; bir tür duygusal oyalamadır.

Bir de sessizlik meselesi var. Empati her zaman konuşmak değildir. Bazen susmaktır. Karşıdaki konuşurken araya girmemek, tavsiye vermemek, düzeltmeye çalışmamak. Bu susma, pasif değil; aktif bir dinlemedir. İnsan çoğu zaman yardım etmek için konuşur ama bu konuşma karşıdakini kapatır. Empati, bazen sadece orada durabilmektir.

Empatinin sınırları da burada önemli. Her duyguyu taşımak zorunda değilsin. Her hikâyeye girmek zorunda değilsin. Çünkü empati sınırsız bir açıklık değildir. Eğer sınır koyamazsan, tükenirsin. Özellikle yakın ilişkilerde bu çok görülür. İnsan sevdiği için kendini tamamen açar, sonra yorulur. Bu yorgunluk empatiyi azaltır. O

yüzden sağlıklı empati, sınırla birlikte var olur. "Seni anlıyorum ama şu anda bunu taşıyamıyorum" diyebilmek, empatiyi zayıflatmaz; sürdürülebilir kılar.

Gündelik dil de empatiyi belirler. "Hep böylesin", "sen zaten anlamazsın", "boş ver" gibi cümleler empatiyi keser. Bu cümleler karşındakini sabitler, değişmez bir kalıba hapseder. Oysa empati, hareketli bir algıdır. İnsan değişebilir, farklı hissedebilir, farklı davranabilir. Bu ihtimali açık tutmak gerekir. Dil bunu ya mümkün kılar ya da imkânsızlaştırır.

Bir başka mesele de zaman. Empati aceleye gelmez. Hızlı hayat, hızlı ilişkiler, hızlı kararlar; bunlar empatiyi yüzeyde bırakır. İnsan karşındakine yeterince zaman ayırmadığında, onun dünyasına giremez. Sadece kapısına kadar gider, geri döner. Bu yüzden empati, yavaşlamayı gerektirir. Bu yavaşlama, modern hayatın ritmine aykırı ama gerekli.

Şimdi daha zor bir cümle: En çok sevdiğin insanı anlamakta en çok zorlanırsın. Çünkü sevgi, beklenti üretir. Beklenti karşılanmadığında hayal kırıklığı doğar. Bu hayal kırıklığı, empatiyi örter. Karşındakini olduğu gibi görmek yerine, olmasını istediğin gibi görürsün. Bu fark, ilişkiyi gerer. Empati, bu farkı fark etmeyi gerektirir. Karşındaki, senin zihnindeki kişi değil; kendi başına bir özne.

Son olarak şunu söyleyelim: Empati ailede ve ilişkilerde bir lüks değil; bir gereklilik. Ama bu gereklilik, otomatik işlemez. Her gün yeniden kurulması gerekir. Her tartışmada, her yanlış anlamada, her suskunlukta. Empati bir kere öğrenilen bir beceri değil; sürekli yapılan bir eylem.

Belki de en sade hâliyle şöyle: Empati, karşındakinin dünyasına girmek değil; o dünyaya kapı açmaktır. İçeri girip her şeyi değiştirmeye kalkmadan, sadece orada biraz durabilmek. Bu duruş, ilişkiyi onarır. Çünkü insan, anlaşılmadığı yerde değil; duyulmadığı yerde kırılır. Empati, bu kırılmayı her zaman engellemez ama en azından görünür kılar. Ve bazen görünür olmak, iyileşmenin ilk adımıdır.

MEDYA, SOSYAL MEDYA VE PERFORMANS EMPATİSİ

Medya çağında empati, kalpten önce ekranda üretilir; hatta çoğu zaman kalbe hiç uğramadan dolaşıma girer. Bir olay olur, görüntü düşer, başlık atılır, etiket açılır, herkes aynı anda "hissediyor" gibi yapar. Bu hız, insanı sahici bir temasın eşliğinden alıp performansın sahnesine taşır. Empati burada bir deneyim olmaktan çıkar, bir gösteriye dönüşür. Kimin ne kadar üzüldüğü, kimin ne kadar öfkeli olduğu, kimin ne kadar "duyarlı" olduğu görünür hâle gelir. Görünürlük, duygunun kendisinin önüne geçer. Bu noktada empati, yaşanan bir şey değil, sergilenen bir şeydir.

Klasik medya bu sürecin ilk mimarıydı. Haber seçimi, başlık dili, kullanılan görseller; hepsi empatiyi yönlendirir. Hangi acının ekrana taşınacağı, hangi hikâyenin büyütüleceği, hangi yüzün tekrar tekrar gösterileceği; bunlar tesadüf değildir. Medya, empatiyi dağıtan bir ağıdır. Ama bu dağıtım eşit değildir. Bazı acılar prime-time'dır, bazıları alt bant bile olmaz. Bu seçicilik, zamanla doğal görünmeye başlar. İnsan, görmediği şeye karşı empati kuramaz. Görmediği hayat, yok hükmündedir.

Sosyal medya bu mekanizmayı demokratikleştirdi gibi göründü; ama aslında daha da karmaşık hâle getirdi. Artık herkes içerik üreticisi, herkes anlatıcı, herkes tanık. Bu çoğulluk ilk bakışta empatiyi artıracak gibi durur. Ama mesele sayı değil, ritim. Sosyal medya hızlıdır, parçalıdır, kesintisizdir. Bir trajediye bakarsın, bir dakika sonra komik bir video, sonra bir reklam, sonra başka bir kriz. Duygular arasında bu kadar hızlı geçiş yapmak, empatiyi derinleştirmez; yüzeyselleştirir. İnsan her şeye tepki verir ama hiçbir şeye temas etmez.

Performans empatisi tam burada doğar. İnsan bir olaya üzülür mü, yoksa üzülmüş gibi mi görünür? Bu soru artık ayırt edilemez hâle gelir. Çünkü sosyal medya, duyguyu görünür kılmayı teşvik eder. Bir paylaşım

yaparsın, bir cümle yazarsın, bir emoji koyarsın; empati gösterdiğini düşünürsün. Ama bu gösteri, çoğu zaman eyleme dönüşmez. Bir tür dijital vicdan rahatlatma mekanizması oluşur. "Ben tepki verdim" diyerek içsel bir hesap kapatılır. Oysa empati, sadece tepki değil; ilişki kurmaktır. Ekran, bu ilişkiyi çoğu zaman engeller.

Bir de algoritma meselesi var. Algoritma, neyi göreceğini belirler; dolayısıyla neye empati duyacağını da. Sen fark etmeden, ilgi alanlarına göre bir empati haritası çizilir. Belirli konular sürekli karşına çıkar, diğerleri görünmez. Bu, empatiyi kişiselleştirir ama aynı anda daraltır. İnsan kendi balonunun içinde çok duyarlı, dışarıya karşı kayıtsız hâle gelir. Bu durum, empatiyi genişleten değil, yoğunlaştıran bir etki yaratır. Yoğun ama dar bir empati.

Dijital linç kültürü, performans empatisinin en sert biçimi. Bir olay olur, bir kişi hedef seçilir, herkes aynı anda tepki verir. Bu tepki, çoğu zaman empatiyle gerekçelendirilir. "Mağdurun yanındayım" cümlesi, hızla "suçluyu yok edelim"e dönüşür. Burada empati, adaletin yerini alır. Ama bu empati, sorgulamaz; sadece cezalandırır. Çünkü hız vardır, detay yoktur. Hikâye parçalıdır, bağlam eksiktir. İnsanlar bir görüntüye bakarak hüküm verir. Bu, empati değil; duygusal refleksin kolektifleşmiş hâlidir.

Medya dilinin kendisi de empatiyi biçimlendirir. Bazı kelimeler duyguyu büyütür, bazıları küçültür. "Facia", "vahşet", "trajedi" gibi kelimeler empatiyi tetikler; "olay", "hadise" gibi kelimeler mesafe koyar. Bu dil seçimi, izleyicinin duygusunu yönlendirir. Ama bu yönlendirme her zaman bilinçli fark edilmez. İnsan, hissettiğini kendi duygusu sanır; oysa o duygu çoğu zaman kurgulanmıştır. Empati burada manipülasyona açık hâle gelir.

Bir başka mesele de süreklilik. Sosyal medyada empati kısa ömürlüdür. Bir olay birkaç gün gündemde kalır, sonra yerini yenisine bırakır. Bu döngü, duyguyu tüketir. İnsan sürekli maruz kaldıkça duyarsızlaşır. Buna "duygusal yorgunluk" diyebiliriz. Başkasının acısına karşı bir süre sonra tepki veremez hâle gelersin. Bu, empati eksikliği değil; empati aşınmasıdır. Sistem seni sürekli hissetmeye zorlar, sen de bir noktada hissedemez olursun.

Görsellik de önemli. Görüntü, empatiyi hızla tetikler. Bir fotoğraf, bir video; bir anda duygusal bir tepki üretir. Ama bu tepki, çoğu zaman kısa sürer. Çünkü görüntü bağlamdan kopuktur. Hikâyenin öncesi ve sonrası yoktur. Bu yüzden empati hızlı başlar, hızlı biter. Derinleşmez. Görüntü, empatiyi başlatır ama sürdürmez.

Bir de "trend" meselesi var. Empati bile trend olur. Belirli konular bir anda herkesin gündemine girer, herkes aynı şeyi konuşur. Bu kolektif hareket, güçlü bir etki yaratır ama aynı zamanda yüzeyselleşme riski taşır. Çünkü herkes aynı dili kullanmaya başlar, aynı cümleleri tekrar eder. Bu tekrar, empatiyi standartlaştırır. İnsan kendi cümlesini kurmaz; hazır kalıpları kullanır. Bu da empatiyi mekanikleştirir.

Şimdi daha rahatsız edici bir noktaya gelelim: Performans empatisi bazen statü üretir. İnsan ne kadar duyarlı görünürse, o kadar "iyi" algılanır. Bu algı, empatiyi bir tür sosyal sermayeye çevirir. İnsan, gerçekten hissettiği için değil, iyi görünmek için tepki verir. Bu motivasyon, empatiyi içerikten koparır. Geriye sadece görüntü kalır.

Ama bütün bu tabloya rağmen empati tamamen kaybolmuş değil. Sadece biçim değiştirmiş durumda. Hâlâ sahici temaslar mümkün. Ama bu temaslar, görüntünün içinde zor duyulur. Gerçek empati, çoğu zaman sessizdir. Paylaşılmaz, gösterilmez, ilan edilmez. Birine gerçekten kulak vermek, bir hikâyeyi sonuna kadar dinlemek, bir hayatı anlamaya çalışmak; bunlar ekranın dışında gerçekleşir. Bu yüzden görünmez ama derindir.

Medya ve sosyal medya, empatiyi tamamen yok etmez; onu hızlandırır, parçalar, görünür kılar ve aynı anda tüketir. Bu çelişkiyi anlamadan empatiyi konuşmak eksik kalır. Mesele medyayı suçlamak değil; onun ritmini

fark etmek. Bu ritim, insanı sürekli tepki veren ama nadiren düşünen bir varlığa çevirir. Empati ise düşünmeyi gerektirir.

Belki de çıkış noktası şudur: Her gördüğüne tepki vermek zorunda değilsin. Her acıya aynı anda yetişemezsin. Ama seçtiğin birkaç hikâyeye gerçekten temas edebilirsin. Bu temas, performans değil; ilişki üretir. Ekranın hızını biraz düşürmek, kendi ritmini kurmak; empatiyi yeniden mümkün kılar.

Sonuçta medya çağında empati, iki uç arasında gidip gelir: sahne ve gerçek. Sahne gürültülüdür, kalabalıktır, hızlıdır. Gerçek ise sessizdir, yavaştır, zahmetlidir. Hangisini seçeceğin, senin neyi aradığınla ilgili. Eğer görünmek istiyorsan, performans yeter. Ama gerçekten anlamak istiyorsan, sahneden inmek zorundasın. Empati orada başlar.

EMPATİNİN KARANLIK TARAFI

Empatiyi hep aydınlık bir kelime gibi anlatırlar; yumuşak, sıcak, insana yakışan bir meziyet. Oysa empati, doğru kullanılmadığında en az onun kadar karanlık bir araca dönüşebilir. Çünkü empati dediğin şey, başkasının iç dünyasına girme kapasitesidir. Ve her kapı gibi bu kapı da iki tarafa açılır. İçeri giren, iyileştirebilir de, istismar edebilir de. İşte empatiyi tehlikeli yapan şey tam da budur; ahlâken nötr oluşu.

En görünmez karanlık, manipülatif empatidir. Bazı insanlar başkasını anlamak için değil, yönetmek için anlar. Karşındakinin korkularını, zayıf noktalarını, ihtiyaçlarını okur ve buna göre hareket eder. Bu, yüzeyde çok "anlayışlı" bir davranış gibi görünür. Seni dinler, seni çözer, sana uygun cümleler kurar. Ama aslında seni özgürleştirmez; seni yönlendirir. Dolandırıcılar, bazı politik figürler, hatta kimi ilişkilerde partnerler bu beceriyi kullanır. Empati burada bir bağ kurmaz; bir kontrol mekanizmasına dönüşür.

Toksik empati dediğimiz bir başka alan daha var. İnsan, karşısındakini o kadar anlamaya çalışır ki, kendini tamamen ihmal eder. Sürekli dinler, sürekli taşır, sürekli tolere eder. Bu durum dışarıdan fedakârlık gibi görünür ama aslında bir tür kendini silme hâlidir. Özellikle yakın ilişkilerde bu çok görülür. "Onu anlıyorum" diyerek sınır koymazsın, "zaten zor bir dönemden geçiyor" diyerek kendi ihtiyacını bastırırsın. Zamanla bu empati, seni tüketir. Çünkü empati, kendini yok sayarak sürdürülemez.

Bir de suçluluk üzerinden çalışan empati var. Bazı insanlar, başkasının duygusunu o kadar güçlü taşır ki, kendi sorumluluğunun ötesine geçer. Karşındaki üzgünse, sen kendini sorumlu hissedersin. Oysa her duygu senin sorumluluğun değildir. Bu karışıklık, empatiyi bir yük hâline getirir. İnsan başkasının duygusunu düzeltmek zorundaymış gibi hisseder. Bu zorunluluk, ilişkide dengesizlik yaratır. Bir taraf sürekli veren, diğer taraf sürekli alan hâline gelir.

Empatinin karanlık taraflarından biri de sınır ihlalleridir. Başkasını anlamaya çalışırken onun alanına fazla girmek. Her şeyi bilmek, her detayı çözmek, her davranışı yorumlamak. Bu, empati değil; müdahaledir. Çünkü empati, başkasının dünyasına saygı duymayı içerir. Her şeyi çözmeye çalışmak, o saygıyı bozar. İnsan bazen anlaşılacak ister ama çözülmek istemez. Bu farkı göremediğinde empati, bir tür psikolojik baskıya dönüşür.

Bir başka tehlike, aşırı anlayışın meşrulaştırmaya dönüşmesidir. İnsan bir davranışın nedenini anladığında, onu kabul etmeye daha yatkın olur. Bu eğilim, özellikle zarar verici davranışlar söz konusu olduğunda tehlikelidir. "Onun geçmişi zor", "çocukluğu travmatik", "o yüzden böyle" gibi cümleler, bir noktadan sonra davranışı aklamaya başlar. Empati burada eleştirel mesafeyi kaybettirir. Oysa anlamak, kabul etmek zorunda değildir. Bu ayırım kaybolduğunda empati, ahlâkı zayıflatır.

Empatinin bir başka karanlık yüzü de seçici körlüktür. İnsan bazılarına karşı aşırı empatik, bazılarına karşı tamamen duyarsız olabilir. Bu durum çoğu zaman fark edilmez. Çünkü kişi kendini "duyarlı" olarak tanımlar. Ama bu duyarlılık, belirli bir gruba yöneliktir. Kendi kimliğine, kendi değerlerine yakın olanlara. Bu seçicilik, empatiyi adaletsiz hâle getirir. İnsan kendini iyi hisseder ama aslında dar bir alanda çalışır.

Bir de empati yorgunluğu var. Sürekli başkasının duygusuna maruz kalmak, özellikle bakım veren mesleklerde çalışanlarda, ciddi bir tükenmişlik yaratır. İnsan bir süre sonra hiçbir şey hissetmez hâle gelir. Bu durum, empati eksikliği değil; empati aşırı yüklenmesidir. Sistem, bireyin taşıyabileceğinden fazla duygu yükler. Bu yük, sinir sistemini kapatır. İnsan kendini korumak için donuklaşır. Bu donukluk, dışarıdan soğukluk gibi görünür ama aslında bir savunmadır.

Empatinin karanlık taraflarından biri de kimlik politikalarıyla birleştiğinde ortaya çıkar. İnsan kendi grubunun acısına o kadar odaklanır ki, diğer grupların acısını görmez. Bu, empatiyi bir silaha dönüştürür. "Biz acı çektik, o yüzden haklıyız" söylemi, empatiyi meşruiyet aracı yapar. Bu noktada empati, birleştirici değil; ayrıştırıcı bir güç hâline gelir. Çünkü her grup kendi acısını merkez alır, diğerlerini dışlar.

İlişkilerde de empati bazen bir tuzağa dönüşür. Özellikle manipülatif kişiler, karşısındakinin empati kapasitesini kullanır. Sürekli mağduriyet üretir, sürekli anlaşılmayı talep eder, ama karşılığında hiçbir sorumluluk almaz. Empatik kişi bu döngüde kalır, çünkü "onu anlıyorum" der. Bu anlama, çıkışı zorlaştırır. Çünkü empati, burada bir bağ değil; bir zincir olur.

Şimdi daha sert bir noktaya gelelim: Empati bazen tembelliktir. İnsan, bir durumu derinlemesine analiz etmek yerine, "anlıyorum" diyerek konuyu kapatır. Bu, düşünmeyi bırakmanın bir yoludur. Oysa gerçek empati, düşünmeyi de içerir. Sadece hissetmek değil, anlamlandırmak gerekir. Bu anlamlandırma olmadan empati, yüzeysel kalır.

Bir de kendine empati meselesi var. İnsan başkasına karşı çok anlayışlı olabilir ama kendine karşı acımasızdır. Bu dengesizlik, içsel bir çatışma yaratır. Kendini sürekli eleştiren, sürekli yargılayan biri, başkasına empati kursa bile bunu sürdürmez. Çünkü iç dünyası zaten serttir. Empati burada dışa doğru akar ama içeride kırılır.

Empatinin karanlık tarafını görmek, onu değersiz kılmaz. Tam tersine, onu gerçekçi kılar. Çünkü empatiyi sadece iyi bir şey olarak görmek, onu kontrolsüz bırakır. Oysa empati, yönlendirilmesi gereken bir kapasitedir. Nerede kullanılacağı, nerede sınır çizileceği, ne zaman geri çekileceği bilinmelidir.

Belki de en net cümle şu: Empati, başkasına yaklaşma gücüdür ama bu güç, sınırla birlikte anlamlıdır. Sınır yoksa empati ya kendini yok eder ya başkasını kontrol eder. Bu iki uç arasında denge kurmak, insanın en zor becerilerinden biri.

Sonuçta empati, ışık kadar gölge de üretir. Işığı görmek kolaydır; gölgeyi görmek zor. Ama gölgeyi görmeden ışığı doğru kullanamazsın. Empati de böyle. Onu sadece yüceltirsene, körleşirsin. Onu tamamen reddedersen, katılırsın. Aradaki denge, insan olmanın en ince yerinde durur.

EMPATİ EĞİTİMİ: TOPLUM BUNU NASIL ÖĞRENİR?

Empatiyi öğretmek dediğin şey, bir ders programına "iyi insan olma" başlığı eklemek değildir; çünkü empati nasihatle öğrenilmez, ilişkiyle öğrenilir. İnsan, kendisine nasıl davranıldıysa başkasına da öyle davranma eğilimindedir. Bu yüzden empati eğitimi, müfredattan önce atmosfer meselesidir. Bir toplum çocuklarına nasıl bakıyorsa, birbirine de öyle bakar. Eğer çocuk sürekli susturuluyorsa, duygusu küçümseniyorsa, hatası aşağılanıyorsa, orada empati değil; itaat öğrenilir. İtaat eden bir zihin ise başkasını anlamaz, sadece kurala uyar.

Aile, empati eğitiminin ilk laboratuvarıdır. Çocuk, dünyayı önce anne babasının yüzünde okur. Bir ebeveyn çocuğun duygusunu fark edip ona isim verdiğinde, çocuk şunu öğrenir: "Benim içimde olan şey görülebilir." Bu görünme hâli, empati kapasitesinin çekirdeğidir. Ama ebeveyn sürekli düzeltmeye odaklanıyorsa, "ağlama", "abartma", "bunda ne var" diyorsa, çocuk duygusunu bastırmayı öğrenir. Bastırılan duygu, başkasına açılmaz. Bu yüzden empati eğitimi, çocuğa doğru davranışı öğretmekten önce, onun duygusuna alan açmayı gerektirir.

Ama burada bir tuzak var: Aşırı hassasiyet. Her duyguyu büyütme, her isteği karşılamak, her tepkiyi onaylamak empati değildir. Bu, çocuğu merkeze koyan bir düzen kurar. Empati ise merkezden çıkmayı öğretir. Çocuk, kendi duygusunun önemli olduğunu öğrenirken, başkasının duygusunun da aynı derecede gerçek olduğunu fark etmelidir. Bu denge kurulmadığında, empati değil; narsisizm gelişir. "Ben hissediyorum, o yüzden haklıyım" cümlesi, empati değil; bir tür duygusal otoritedir.

Okul bu süreci genişleten ikinci alan. Ama çoğu eğitim sistemi empatiyi değil, performansı öğretir. Not, başarı, rekabet; bunlar merkeze alındığında, çocuk başkasını değil, kendini düşünmeye başlar. Empati burada arka plana itilir. Oysa sınıf, empati için güçlü bir alan olabilir. Farklı çocukların bir arada olduğu, farklı hikâyelerin kesiştiği bir yer. Ama bu alanın çalışması için öğretmenin rolü belirleyici. Öğretmen sadece bilgi aktaran değil, ilişki kuran bir figür olmalı. Çocuğun sözünü kesmeyen, hatasını utanca çevirmeyen, sorusunu ciddiye alan bir öğretmen; empatiyi yaşayarak gösterir.

Burada pedagojik bir kırılma gerekiyor. Ezber üzerine kurulu bir eğitim, empati üretmez. Çünkü empati, sorgulamayı gerektirir. Çocuk sadece doğru cevabı aradığında, başkasının dünyasına giremez. Ama tartışma, diyalog, farklı bakış açılarıyla karşılaşma; bunlar empatiyi besler. Çocuk, kendi fikrinin tek olmadığını gördüğünde, başkasını dinlemeye başlar. Bu dinleme, empatiye giden yoldur.

20

Hukuk eğitimi de empati açısından kritik. Çünkü hukuk, insan hayatına doğrudan dokunan bir alan. Ama hukuk eğitimi çoğu zaman normlarla sınırlı kalır. Maddeler öğretilir, içtihatlar ezberletilir; ama insan unutulur. Oysa bir hukukçunun en önemli becerilerinden biri, dosyanın arkasındaki hayatı görebilmektir. Bu beceri, empati olmadan gelişmez. Ama yine aynı denge: Empati, hukuku keyfileştirmemeli. Bu yüzden hukuk eğitiminde empati, ilke ile birlikte öğretilmeli. Ne tamamen duygusal ne tamamen mekanik.

Siyaset dili de empatiyi şekillendirir. Toplum, liderlerinin dilini taklit eder. Eğer siyaset dili sürekli ötekileştiriyorsa, aşağılıyorsa, küçümsüyorsa; empati geriler. Çünkü dil, düşüncenin taşıyıcısıdır. İnsan nasıl konuşuyorsa, öyle düşünür. Bu yüzden empati eğitimi, sadece bireysel değil; kamusal bir mesele. Siyasetin dili değişmeden, toplumun dili zor değişir.

Medya burada güçlü bir araç. Hikâyeye anlatımı, empatiyi en hızlı kuran yollardan biri. Ama bu hikâyelerin nasıl anlatıldığı önemli. Sadece dramatize eden, duyguyu sömüren bir anlatı, empatiyi yüzeyde bırakır. Ama bağlam sunan, insanı çok boyutlu gösteren, hızlı yargıya izin vermeyen bir anlatı, empatiyi derinleştirir. Bu yüzden medya, empatiyi ya besler ya da tüketir.

Dîni ve ahlâkî anlatılar da bu eğitimin parçası. Ama burada da bir kırılma lazım. Sadece kuralları tekrar eden, töreni merkeze alan bir anlatı, empati üretmez. Çünkü empati, muhasebe ister. İnsan kendi davranışını sorgulamadıkça, başkasını anlayamaz. "Doğru budur" demek kolaydır; "ben ne yapıyorum" demek zordur. Empati bu zorlukta büyür.

Bir başka mesele de pratik. Empati teorik bir bilgi değil; yaşanan bir deneyim. Bu yüzden eğitim, sadece anlatmakla kalmamalı; yaşatmalı. Çocuk farklı hayatlarla karşılaşmalı, farklı insanlarla temas etmeli. Bu temas, kitapla da olur, deneyimle de. Ama sadece kendi çevresinde kalan bir çocuk, empatiyi sınırlı öğrenir. Dünya genişledikçe empati de genişler.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var: Empati zorlanarak öğretilmez. "Empatik ol" demek, empati üretmez. Çünkü empati, içsel bir süreçtir. Ama bu süreç için uygun zemin hazırlanabilir. Güvenli bir ortam, açık bir iletişim, hataya tolerans, farklılığa saygı; bunlar empatiyi mümkün kılar. Zorlayıcı bir ortam ise empatiyi kapatır. İnsan kendini korumaya geçtiğinde, başkasını düşünmez.

Yetişkinlikte empati öğrenmek de mümkün ama daha zor. Çünkü alışkanlıklar oturmuştur. İnsan kendi filtresini fark etmeden devam eder. Bu yüzden yetişkin için empati eğitimi, farkındalıkla başlar. Kendi önyargılarını görmek, kendi reflekslerini tanımak. Bu farkındalık olmadan empati gelişmez. Çünkü insan başkasını değil, kendi zihninin projeksiyonunu görür.

Bir de toplumsal pratikler var. Dayanışma, gönüllülük, ortak üretim; bunlar empatiyi somutlaştırır. İnsan birlikte bir şey yaptığında, başkasının emeğini, zorluğunu, çabasını daha iyi anlar. Bu deneyim, teorik bilgiden daha etkilidir. Çünkü empati, yaşadığında kalıcı olur.

Şimdi en kritik meseleye gelelim: Empati eğitimi, sadece birey yetiştirme meselesi değil; toplum inşa etme meselesi. Çünkü empati, tek tek bireylerde olsa bile, sistem bunu desteklemezse zayıflar. Rekabetin, hızın, performansın sürekli öne çıktığı bir düzen, empatiyi geri plana iter. Bu yüzden empatiyi konuşurken, sadece bireyi değil, yapıyı da düşünmek gerekir.

Belki de en net ifade şu: Empati öğretilmez, gösterilir. Çocuk, genç, yetişkin; kim olursa olsun, gördüğünü öğrenir. Eğer bir toplumda insanlar birbirine gerçekten kulak veriyorsa, empati yayılır. Eğer herkes kendi sesini yükseltmekle meşgulse, empati kaybolur.

Sonuçta empati eğitimi, bir ders değil; bir kültürdür. Bu kültür, evde başlar, okulda şekillenir, toplumda yayılır. Ama hiçbir zaman tamamlanmaz. Çünkü empati, bir hedef değil; bir süreçtir. Her gün yeniden kurulan, her ilişkide yeniden sınanan bir süreç. Bu süreci ciddiye almayan bir toplum, bilgi üretebilir, güç üretebilir, ama insan üretemez.

SONUÇ YERİNE: EMPATİ BİR DUYGU MU, BİR MEDENİYET ÖLÇÜSÜ MÜ?

Empatiyi en başta bir duygu gibi anlattık; çünkü insanın içine doğan ilk kıpırtı orada başlar. Bir yüz görürsün, bir ses duyarsın, bir hikâyeye temas edersin; içinde bir şey hareket eder. Bu hareket, empatiye açılan ilk kapıdır. Ama kapının kendisi ev değildir. Empati, sadece bir duygu olarak kalırsa, gelir geçer. Hissedilir, unutulur, yerini başka bir duygu alır. Oysa mesele, bu geçici titreşimin neye dönüştüğüdür. İşte empatiyi asıl ilginç kılan şey burada başlar: O bir duygu olabilir, ama orada kalmazsa bir ölçüye dönüşür.

Bir toplumda empatiyi sadece bireylerin kalbine bıraktığında, ortaya dağınık bir tablo çıkar. Kimi çok hassastır, kimi tamamen kapalıdır, kimi seçici davranır, kimi yüzeyde kalır. Bu parçalı yapı, ortak bir yaşam kurmak için yeterli değildir. Çünkü birlikte yaşamak, sadece yan yana durmak değil; birbirinin varlığını hesaba katmaktır. Empati bu hesabın ilk adımındır. Ama bu adım kurumsallaşmadığında, yani hukukta, siyasette, eğitimde, dilde karşılık bulmadığında, bireysel bir jest olarak kalır. Güzel ama etkisiz.

Bu yüzden empatiyi bir medeniyet ölçüsü olarak düşünmek gerekir. Medeniyet dediğin şey, insanların birbirine nasıl davrandığıyla ilgilidir. Sokakta, mahkemede, okulda, hastanede, evde. Bir toplumun gelişmişliği sadece teknolojiyle, ekonomisiyle, altyapısıyla ölçülmez; en zayıfına nasıl davrandığıyla ölçülür. İşte empati burada devreye girer. Çünkü en zayıfın hikâyesini duymayan bir düzen, ne kadar güçlü olursa olsun eksiktir.

Ama burada dikkatli olmak lazım. Empatiyi medeniyet ölçüsü yapmak, onu kutsamak değildir. Çünkü empati tek başına yeterli değildir. Bir toplum çok empatik olabilir ama adaletsiz olabilir. İnsanlar birbirini anlar ama eşit davranmaz. Bu yüzden empati, medeniyetin tek kriteri değil; temel bileşenlerinden biridir. Onu diğer

unsurlarla birlikte düşünmek gerekir: adalet, eşitlik, sorumluluk, özgürlük. Empati bu yapının duygusal zemini gibidir. Zemin olmadan yapı durmaz, ama sadece zeminle de bina kurulmaz.

Empatiyi medeniyet ölçüsü yapan şey, onun yaygınlığı değil; yönüdür. Kime empati duyuluyor? Hangi hayatlar görülüyor, hangileri görünmez kalıyor? Bu sorular belirleyici. Çünkü empati çoğu zaman güçlüden yana çalışmaz; güçlü, empatiye ihtiyaç duymaz. Empati daha çok kırılğan olanın, dışarıda kalanın, sesi kısık olanın alanında ortaya çıkar. Bir toplum bu alanlara ne kadar dikkat ediyorsa, o kadar olgunlaşır. Etmeyorsa, empati sadece bir dekor olur.

Bir de şu mesele var: Empati, medeniyeti sadece yumuşatmaz; sınırlar. Çünkü empati, rahatsız edici gerçekleri görünür kılar. Bir çocuğun yoksulluğu, bir kadının maruz kaldığı şiddet, bir mültecinin kaybı; bunlar empatiyle karşılaştığında, artık görmezden gelinemez. Bu görünürlük, sistemi zorlar. O yüzden bazı düzenler empatiyi sınırlar. Çok fazla görünürlük, çok fazla sorgulama demektir. Bu da konforu bozar.

Empatiyi bir duygu olarak tutmak kolaydır. Hisset, üzül, geç. Ama empatiyi bir ölçüye dönüştürmek zordur. Çünkü o zaman kendine bakmak zorunda kalırsın. "Ben ne yapıyorum?" sorusu gelir. Bu soru, bireysel olduğu kadar toplumsaldır. Bir toplum, empatiyi ölçü aldığı anda, kendi yapısını da sorgular. Hukukunu, dilini, kurumlarını. Bu sorgulama olmadan empati sadece bir anlık dalgalanmadır.

Modern dünyada empati bir paradoks yaşıyor. Bir yandan her zamankinden daha fazla görünür; her kriz anında milyonlarca insan aynı anda tepki verir. Ama bu görünürlük, derinlik üretmez. Çünkü hız var, süreklilik yok. Empati burada bir dalga gibi gelir, sonra çekilir. Bu dalgalar, yüzeyi hareketlendirir ama zemini değiştirmez. Medeniyet ölçüsü dediğimiz şey ise zemine bakar. Yüzeydeki dalgaya değil, alttaki yapıya.

Bu noktada empatiyi yeniden tanımlamak gerekiyor. Empati sadece hissetmek değil; ilişki kurmak. Sadece görmek değil; sorumluluk almak. Sadece anlamak değil; sınır koymak. Çünkü empati sınırsız bir açıklık değildir. Her şeyi anlamaya çalışmak, her şeyi kabul etmek değildir. Empati, anlamaya çalışırken aynı anda yön belirlemektir. Bu yön, ahlâk ve adaletle çizilir.

Belki de empatiyi en doğru yere koymak için şu ayrımı yapmak gerekir: Empati başlangıçtır, medeniyet sonuçtur. Empati, kapıyı açar; medeniyet o kapıdan ne geçtiğini belirler. Eğer o kapıdan sadece duygular geçerse, sistem değişmez. Ama o kapıdan ilkeler, politikalar, kurumlar geçerse, o zaman empati bir medeniyet ölçüsüne dönüşür.

Bir toplumun empati kapasitesi, onun kriz anlarında ortaya çıkar. Her şey yolundayken herkes birbirine anlayışlı olabilir. Ama kriz geldiğinde, kaynaklar daraldığında, korku arttığında; empati ya genişler ya daralır. İşte o an, gerçek ölçüdür. Kimi toplumlar bu anlarda kapanır, sadece kendini korur. Kimileri ise sınırlarını esnetir. Bu esneme, kolay değildir. Ama medeniyet dediğin şey, tam da bu zor anlarda belirir.

Empati aynı zamanda bir dil meselesidir. Bir toplum nasıl konuşuyorsa, öyle hisseder. Dil sertleştikçe empati daralır. Aşağılayıcı, küçümseyici, dışlayıcı bir dil; insanı kategorilere ayırır. Bu dilde empatiye yer yoktur. Ama dil yumuşadığında, detaylandığında, insanı çok boyutlu gösterdiğinde; empati genişler. Bu yüzden empati, sadece kalpte değil; kelimedede de yaşar.

Şimdi belki en zor cümle: Empati olmadan da toplumlar ayakta kalabilir. Ama o toplumlar yaşar mı, yoksa sadece sürer mi? Bu ayrım önemli. Çünkü empati, hayatın kalitesini belirler. İnsanlar sadece var olmakla yetinmez; anlaşılma ister. Bu istek karşılanmadığında, toplum içinde görünmez kırılmalar oluşur. Bu kırılmalar zamanla büyür.

Sonuçta empati bir duygu mu, bir medeniyet ölçüsü mü sorusu, aslında bir tercih sorusu. Onu sadece içsel bir deneyim olarak mı bırakacağız, yoksa ortak yaşamın kriteri hâline mi getireceğiz? Bu tercih, bireyden çok

toplumun meselesi. Ama toplum dediğin Şey de bireylerden oluşur. Yani mesele yine d6n6p dolaŐıp insana gelir.

Belki de en sade hâliyle Ő6yle: Empati, insanın başkasına aÇılan kapısıdır. Bu kapı aÇık kalırsa, iÇeride bir medeniyet kurulur. Kapı kapanırsa, herkes kendi odasında yaşar. O odalar yan yana olabilir ama birbirine değmez. Ve insan, değmediği yerde 6oğalmaz; sadece 6oğalıyor gibi g6r6n6r. Empati bu y6zden sadece bir duygu değil; bir birlikte yaŐama biŐiminin en hassas g6stergesi.